Uvod

Djelo "Red služenja večernje, jutrenje i Božanske liturgije" u izdanju Kongregacije za Istočne crkve sa latinskog izvornika je na hrvatski jezik preveo rektor Grkokatoličkog sjemeništa dr. Ivan Đuro Višošević, jeromonah reda sv. Bazilija Velikog. On je uz rektora Ivicu Pavkovića i profesora dr. Jurja Pavića jedan od najboljih liturgičara Žumberačkog vikarijata odnosno Križevačke eparhije. Višošević je kao dugogodišnji odgajatelj bogoslova stekao veliki moralni autoritet, a služenje u Grkokatoličkom sjemeništu u njegovo vrijeme postalo je uzor za cijelu grkokatoličku eparhiju u Hrvatskoj. Na liturgiskom području dr. Đuro Višošević zasigurno je bio jedan od najboljih poznavatelja grkokatoličke hrvatske obredne tradicije. Ujedno je bio i vjerni čuvar obrednih propisa. Rad na prevođenju ovih smjernica njegov je doprinos ispravnom razumijevanju istočnog katoličkog obreda - bizantskoslavenske tradicije. Tumačenje jutrenje, večernje i liturgije koje nam ovo djelo donosi ima i svoje specifičnosti koje se u određenom dijelu razlikuju od današnjeg služenja. Tijek proteklih desetljeća učinio je bogoslužja donekle drugačijima. Neke su starije forme prilagođene novom vremenu stoga nam ovaj rad pomaže razumjeti bogoslužja koja su obvršavana na način prije promjena. Ipak same promjene u služenju jutrenje, večernje i liturgije koje su u manjoj mjeri učinjene tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća nisu uvelike narušile tradiciju, one su bile minimalne i u određenim sredinama potrebite. Prije svaga tu se misli na uvođenje narodnog jezika u liturgijska bogoslužja. Skladnost bogoslužja u Žumberačkom vikarijatu traje stoljećima, a ovo djelo pripomaže da se ta lijepa tradicija i dalje nastavlja.

Uz duboku zahvalnost zaslužnom rektoru dr. Ivanu Đuri Višoševiću, koji nam je svojim prevođenjem omogućio čitati ovo djelo na hrvatskom jeziku, vjerujemo da će ove smjernice svakome pomoći u boljem razumjevanju bizantsko-slavenskog bogoslužja.

O blagdanu sv. Bazilija Velikog
1. siječnja 2024.

Ravnatelj sjemeništa
o. Daniel Vranešić

RED SLUŽENJA VEČERNJE, JUTRENJE I BOŽANSKE LITURGIJE

Red Božanstvene Liturgije sv. Ivana Zlatoustoga i sv. Bazilija Velikoga

I. UVODNE NAPOMENE

1. O svetištu u svetoj trpezi

Da bi se otprava svetih bogosluženja pravilno i lagano odvijala, prije svega valja učiniti neke napomene glede svetišta i glede svete trpeze.
1. Svetište se postavlja obično bar za jednu stepenicu više od crkvene lađe. Ali u samom svetištu ne smije biti drugih stepenica, kojima bi se pristupalo k svetoj trpezi.
2. Sveta trpeza ima oblik četvorine. Ona se postavlja odvojeno od stijene u sredini svetišta i to tako, da se može obići. Sa sjeverne strane svetišta smješten je stol za proskomidiju, a s južne strane drugi stol, na kojem se pripremaju svete rize.
3. Darohraniteljica ili svetohranište ima biti smješteno u sredini sv. trpeze te izrađeno u obliku malena hrama ili groba. Ono ne smije biti tako veliko i široko jer bi smetalo liturgijskim radnjama služitelja ili suslužitelja ili ih otežavalo.
4. Sveta trpeza ne smije biti zatrpana svijećnjacima, nego se sa svake strane križa ili svetohraništa ima postaviti po jedan svijećnjak s jednom, dvije ili tri svijeće, a može se upotrijebiti i sedmerostruki svijećnjak sa sedam uljanica s bilo kakvim uljem.
5. Na svetu trpezu neka se ne meću relikvijari (kutije sa svetim moćima), ni cvijeće bilo prirodno, bilo umjetno, kao ni druge stvari, koje nisu potrebne za svetu žrtvu. Knjiga pak za službu Božju neka ne leži na svetoj trpezi, i to na jastuku, a ne na stalku, ali se može držati na analoju s lijeve strane.
6. Ikonostas treba da ima s desne strane središnjih vrata ikonu Spasitelja, s lijeve Bogorodice, a ostale na raznim mjestima prema običaju. I pokrajne crkve i kapele treba da imaju svoje ikonostase. Svete se trpeze ne mogu smatrati prikladnima za obavljanje liturgijskog bogosluženja dok nemaju svog ikonostasa.
7. Osim svećenika, đakona, klerika i poslužitelja nitko ne smije zalaziti u svetište. Svjetovne osobe koje ne učestvuju u bogosluženju, nemaju nikakva pristupa u svetište, pogotovo ženske, pa bilo one kojeg mu dragog zvanja i s kojeg mu drago razloga.
8. Diskos ima biti prilično širok i obrubljen. Može biti i s podnoškom.
9. Kadionica treba da ima kratke lančiće, kako bi se mogla u cijelom zamahu upotrijebiti.
10. Neka se ne upotrebljavaju druge liturgijske rize ili drugo liturgijsko ruho osim onoga, koje je za svako bogosluženje u ovoj knjizi navedeno. Zabranjena je upotreba zvonca, orgulja, velikih i malih harmoniuma.

2. Opća pravila

11. Mali poklon, kada naime činimo (na sebi) znak križa pa sagibamo ponešto glavu i ramena, a da prije ili poslije znaka križa ne spuštamo ruke do koljena ili pače do zemlje, primjenjuje se u ovim slučajevima:
a) Kada prvi put ulazimo u svetište i pristupamo sv. trpezi ili kada nakon obavljena bogosluženja odlazimo od oltara i izlazimo iz svetišta. Kada činimo te poklone cjelivamo ujedno sv. trpezu.
b) Na početku svakog bogoslužja kad se govori: Blagosloven Bog naš ili kad se u pomanjkanju svećenika govori: Molitvama svjatih Otec...
c) Na Trisvjatoje (Trisveto) i to tri puta: isto kao kad se govori: Krestu Tvojemu poklanjajemsja... (Križu se Tvome klanjamo...);
d) Na „Pridite, poklonimsja...", i to tri puta, (Dođite, poklonimo...);
e) Na koncu stihoslovlja, kad se govori trokratni „Aliluja", i to tri puta;
f) Kada se spominju zajedno tri Osobe presv. Trojstva;
g) Kada tko prima blagoslov od svećenika;
h) Kada tko izlazi pred carska vrata, da čita što ili pjeva, i kad nakon čitanja ili pjevanja s tog mjesta odlazi;

i) Kad god tko prolazi ispred sv. trpeze ili ispred ikonostasa;
j) Kad god je to rubrikom propisano
Dolikuje se također da činimo znak križa, ali bez sagibanja glave i ramena, na početku i završetku Evanđelja.
Isto tako dolikuje se da đakon iskaže poštovanje tj. nakloni malo glavu i ramena prema svećeniku služitelju, prije nego izlazi is svetišta, da čita ektenije, kao i poslije kad se u svetište natrag povrati.
12. Duboki poklon ili velika metanija kada se naime znamenujemo znakom križa i čitavim tijelom bacamo na zemlju, upotrebljava se samo u velikoj Četrdesetnici i na Liturgiji prije posvećenih darova.
13. Pruženih i uzdignutih ruku govore se molitve samo ondje, gdje je to izričito propisano, i to na molitvu „Niktož dostojen od svjazavšihsj plotskimi pohotmi...", na pjesmu Heruvimsku, na „Gorje imjejim serca" i na Molitvu Gospodnju. Kod uzdizanju ruku laktovi neka ne budu kao priljubljeni uz tijelo, nego samo ruke neka se slobodno pruže u vis.
14. Što se tiče ruku, kada o njihovom položaju nije ništa propisano one se mogu držati na razne načine: ili se stave na trpezu, ili drže pred sobom knjigu bogoslužja ili se spuste i spuštene drže pod felonom ili slože na prsima, ali tako, te se prsti s prstima ne spajaju.
15. Dok đakon čita ektenije s tri prsta desne ruke podigne orar, a svećenik, iako to nije uvijek u rubrici izričito rečeno, može slobodno već od početka čitanja ektenije govoriti molitvu koja se na njih osnosi.
16. Kada đakon govori: Glava vaša Gospodevi priklonite, svi sagibamo glavu i ramena
17. Za vrijeme sv. Liturgije poslužitelji ne pregibaju koljena (tj. ne kleče).
18. Kad svećenik daje blagoslov, palac desne ruke stavit će unakrst s prstenikom, kažiprst će ispružiti, a srednji i mali prst ponešto saviti. Na primitak blagoslova svi će glavu i ramena sagnuti i prekrižiti se.
19. Kod otvaranja i zatvaranja vratiju ikonostasa kao i zavjese na carskim vratima valja se pridržavati ovih općenitijih pravila:
a) Skrajna vrata moraju uvijek biti zatvorena, izuzev slučejava kad netko mora kroz njih proći;
b) Carska vrata otvaraju se na početku večernje *sa vsenošćnim bdjenjem, s noćnim bdjenjem, kada svećenik kadi*, a zatvaraju se, kada počinje Ps. 103. Isto tako otvaraju se za vrijeme svih *Vhoda* (Ulaza) bilo na Večernji bilo na Jutrenji bilo na Liturgiji, kao i u slučaju kad se nosi sv. Evanđelje i kad biva Otpust.
c) Na Jutrenji otvaraju se carska vrata pred Prokimenom, a zatvaraju na Vozglas (*Uzvik*): „Milostiju i ščedrotami...", isto tako otvaraju se, kad se pjeva Slavoslovije Veliko, a onda se iza Otpusta zatvaraju.
d) Na Božanstvenoj Liturgiji otvaraju se carska vrata pred *Mali vhod* (Mali ulaz), a iza pročitanog sv. Evanđelja zatvaraju se, ponovno se otvaraju pred Veliki Vhod (*Veliki ulaz*), a nakon njega zatvaraju; napokon poslije Pričesti i đakona otvaraju se, a na koncu božanstvene Liturgije zatvaraju. Gdjegdje je običaj da se ova vrata i češće otvaraju i zatvaraju.
e) Kroz čitavu pashalnu Sedmicu (*Svijetli tjedan*) carska i đakonska vrata ostaju otvorena, pače i za vrijeme svećenikove pričesti
f) kad biskup služi carska su vrata uvijek otvorena
g) Zavjesa na carskim vratima ima biti otvorena kroz cijelu Večernju i kroz cijelu Jutrenju. Na Božanstvenoj Liturgiji otvara se iza obavljene Proskomidije sve do konca, Velikog Vhoda, Velikog ulaza; ponovno se otvara kad đakon uzvikuje: Dveri, dveri..., a zatvara se na uzvik Svjataja Svjatim, napokon na pričest vjernika otvara se i ostaje otvorena do konca Liturgije. U nekim je krajevima običaj da se na Božanstvenoj Liturgiji sv. Ivana Zlatoustog i sv. Bazilija

carska vrata i zavjesa otvaraju na početku i ostaju otvoreni sve do konca Liturgije, a na službi prije posvećenih darova ista se na sve do konca Liturgije, a na službi prije posvećenih darova ista se iza obreda svečanog kađenja na: „Da ispravitsja molitva moja ...", kao i na Večernji iza Vhoda (*Ulaza*) više ne zatvaraju. Taj običaj neka se ne proteže na druge krajeve. Protivno valja nastojati oko toga, da se narod priuči na strože pridržavanje obrednih propisa.
20. Nije isključiva dužnost svećenika da on meče kadilo u kadionicu. Običaj je da to čini i poslužitelj odnosno đakon pa onda pruža svećeniku kadionicu da primi od njega blagoslov.
Svećenik, a isto tako i đakon, prije nego će kaditi držeći u desnoj ruci kadionicu čini njome znak križa, a kad obkađuje koju osobu ili predmet iskazuje joj štovanje na taj način, da čini lagani naklon glave i ramena.
21. Kada svećenik kod otpravljanja kojeg bogoslužja po prvi put blagosliva kad (*tamjan*), govori ovu molitvu: „Kadilo Tebje prinosim...", a u ostalim slučajevima molitva po ovom obrascu: „Blagosloven Bog naš..:"
22. Kod blagoslivanja i cjelivanja riza neka se obdržava ono, što je rečeno na početku Proskomidije. To isto neka se drži i kod drugih bogosluženja, samo molitve neka se izostave.
23. Kad svećenik ima obaviti koji dio bogoslužja, a ne oblači se u stihar, mora povrh talara uzeti na sebe vrhmnju odjeću sa širokim rukavima koje se grčki zove raspn, a slavenski rjasa.
24. Nitko se ne smije obući u svete rize, koje su pridržane višem redu od onoga što on ima.
25. Kada đakon služi sa svećenikom stoji s njegove desne strane, osim ako je u kojem slučaju izričito što drukčije propisano; ako su dva đakona, prvi stoji svećeniku s desne, a drugi s lijeve strane.
26. Klericima, koji još nisu primili đakonskog reda, nije dozvoljeno vršiti službu đakona.
27. Što svećenik ili đakon glasno govore, to ostali suslužitelji nisu dužni potiho izgovarati, osim *Vozglasa* (Uzvika), kojima se molitve završavaju, i osim slučaja, kad je u tom pogledu što drukčije propisano.
28. Obredni propisi tumače se potpuno u poglavlju u kojem se izlaže bogoslužje sa službom jednog đakona. U drugim pak poglavljima, u kojima se izlaže bogoslužje s dva đakona ili bez službe đakona ili sa svećenicima suslužiteljima (koncelebrantima), tumače se potpuno samo oni obredi, koji su svojstveni tim poglavljima.

II. RED VEČERNJE – bez noćnog bdjenja

29. Đakon, držeći stihar s orarom pristupa k svećeniku i priklonivši glavu govori: „Blagoslovi, Vladiko stihar sa orarom". Svećenik blagoslivljajući govori: „Blagosloven Bog naš..." Đakon. „Amin". Zatim oblači stihar i poljubivši orar, meće ga na lijevo rame.
30. Svećenik pak, blagoslovivši epitrahil i metnuvši ga povrh gornje odjeće, izlazi na sjeverna vrata te, stavši pred zatvorena carska vrata i učinivši mali poklon, govori: „Blagoslovljen Bog naš..." Iza „Oče naš" uzvikuje: „Jako Tvoje jest carstvo..."
31. Dok se čita Ps. 103 svećenik pred carskim vratima moli tiho sve molitve Večernje. Kad se pročita Ps. 103, đakon izlazi na sjeverna vrata i naklonivši se svećeniku te učinivši mali poklon počima: „Mirom Gospodu pomolimsja". Pošto se završilo čitanje psalma svećenik se vraća u svetište i tu dovršava čitanje večernjih molitava, ako to nije prije obavio. Iza uzvika svećenikova: „Jako podobajet..." također i đakon se, učinivši mali poklon, na južna vrata vraća u svetište te stane s desne strane svećenika.
32. Kad se završi katizma, đakon, izišavši na sjeverna vrata govori malu ekteniju, a iza uzvika svećenikova: „Jako Tvoja jest sila..." učinivši mali poklon, vraća se u svetište.

33. Kada zbor počne pjevati: „Gospodi vozvah...” đakon uzima kadionicu, i pošto je svećenik rekao molitvu za blagoslov kada /*tamjana*/, kadi svetu trpezu s četiri strane, pa onda oltarnu sliku, dolazi pred carska vrata te naklonivši se, kadi slike s južne strane ikonostasa, počev od ikone Spasitelja, zatim, učinivši ponovno poklon pred carskim vratima, kadi slike sa sjeverne strane, počevši od ikone Bogorodice, pa onda desnu i lijevu pjevnicu. Narod pokadi sa soleje te napokon na južna vrata ulazi u svetište.
34. Kada zbor počne pjevati zadnju stihiru, svećenik obuće felon, pošto ga je prije blagoslovio i poljubio, i na „Slava...” ide s đakonom pred svetu trpezu. Otvaraju se carska vrata. Đakon, uzevši kadionicu i primivši od svećenika blagoslov nad njom, zajedno sa svećenikom koji je tada raspustio felon, obilazi svetu trpezu od njezine desne strane, te predvođeni svjećonošom na sjeverna vrata izlaze van.
Pred carskim vratima stanu i to: svjećonoše sučelice, jedan pokraj ikone Bogorodice, a druge pokraj ikone Spasitelja, đakon pak u sredini, a svećenik iza njega. Zatim obojica priklanjaju glave i nakon što je đakon, držeći trima prstima orar rekao: „Gospodu pomolimsja”, svećenik tiho govori molitve ulaze: "Blagi čelovjekoljubče Carju...”
U predvečerje rođenja Gospodnjeg i Bogojavljenja, ako ovo padne u subotu ili nedjelju, osim kadionice đakon za obavljanje Ulaza uzima i Evanđelje. Iza molitve Ulaza đakon govori svećeniku pokazujući orarom na istok: „Blagoslovi, Vladiko, svjati vhod”. Svećenik blagoslivljajući prema istoku govori: „Blagosloven vhod...” Zatim đakon daje svećeniku sveto Evanđelje da ga poljubi, a onda stavši na carska vrata ispred svećenika, kada zbor završi stihire, čini kadionicom znak križa ili podigne sv. Evanđelje, ako ga ima, pa uzvikuje: „Premudrost, prosti!” Dok se pjeva „Svjete tihij...” đakon i svećenik ulaze u svetište pred svetu trpezu, a svjećonoše se isto na skrajna vrata vraćaju u svetište. Zatim đakon kadi sve, kao na „Gospod vozvah”.
Kada se obavi kađenje i otpjeva himna đakon pristupa carskim vratima i pogledavši narod uzvikuje: „Vonmjem!” Svećenik okrenut prema narodu blagoslivlja: „Mir vsjem”. Đakon: „Premudrost, vonmjem!” i svećenik ostaju na mjestu te složivši na grudima ruke na križ čeka završetak prokimena. Zatim, ako budu čitanja, učinivši mali poklon pred svetom trpezom ide na gornje mjesto. Ali, gdje je to običaj, svećenik odmah iza uzvika đakona „Premudrost, vonmjem” ide na gornje mjesto. Đakon pak ostaje kod carskih vrata i prije naslova svakoga čitanja uzvikuje prema narodu: „Premudrost”. A poslije naslova također prema narodu: „Vonmjem!”
35. Nakon čitanja svećenik se vraća k svetoj trpezi, đakon pak, naklonivši se svećeniku, obilazi svetu trpezu i na sjeverna vrata izlazi van te stavši pred zatvorena carska vrata govori ekteniju: „Recimo vsi...” Svećenik uzvikuje: „Jako milostiv...” A iza: „Spodobi Gopodi...”, đakon govori ekteniju: „Ispolnim”, svećenik pak uzvik: „Jako blag...”. Zbor: „Amin”. Svećenik blagoslivlja: „Mir vsjem”. Zbor: „I duhovi tvojemu”. Đakon: „Glavi Vaša Gospodevi priklonite”. Zbor: „Tebje Gospodi”. I dok svećenik govori molitvu, priklanja glavu. Svi prigibaju glave do uzvika: „Budi deržava carstvija Tvojego...” Iza uzvika đakon na južna vrata ulazi u svetište.
36. Zbor počima pjevati stihire sa stihovima, pa onda: „Ninje otpuščaješi...”, Trisveto, a iza „Oče naš”. Svećenik uzvikuje: „Jako Tvoje jest Carstvo...”. Poslije tropara otvaraju se carska vrata, đakon pak izišavši na južna vrata, stane pokraj ikone Spasitelja i pogledavši prema narodu te podigavši sa tri prsta desne ruke orar uzvikuje: „Premudrost!” Zbor: „Blagoslovi!” Svećenik: „Si blagosloven Hristos...” Zbor: „Amin. Utverdi Bože...”. Svećenik: „Prosvjetaja Bogorodice, spasi nas”. Zbor: „Češnjejšuju heruvim...” Svećenik, okrenuvši se prema istoku: „Slava Tebje, Hriste Bože...” Zbor: „Slava...” „I ninje...” Gospodi, pomiluj”, triput. „Gospodi, blagoslovi!”I svećenik okrenut prema narodu, stojeći na pragu carskih vrata čini otpust. Dok svećenik govori otpust,

đakon podigne orar, zatim svećenik na carska, a đakon na južna vrata ulaze u svetište, i zatvorivši carska vrata te učinivši poklon pred svetom trpezom skidaju svete rize.

2. Sa službom dvaju đakona

37. Nakon čitanja Ps. 103 prvi đakon izlazi van na sjeverna vrata. Učinivši mali poklon i naklonivši se svećeniku govori veliku ekteniju a iza uzvika svećenikova: „Jako podobajet...", učinivši mali poklon vraća se na južna vrata u svetište.
38. Iza katizme, drugi đakon izišavši na sjeverna vrata, govori malu ekteniju, a nakon uzvika: „Jako Tvoja doržava...", učinivši mali poklon vraća se na južna vrata u svetište.
39. Kada zbor počne pjevati „Gospodi vozvah", đakoni uzevši kadionice i usipavši u njih tamjana, prilaze k svećeniku, te pošto je on rekao molitve blagoslova, obojica zajedno kade trpezu i to najprije s prednje strane, zatim prvi đakon desnu, a drugi đakon lijevu stranu, pa opet obojica zajedno s istočne strane, onda sliku oltarnu te druge slike svetišta i svećenika. Zatim izlaze iz svetišta, prvi đakon na južna, a drugi đakon na sjeverna vrata te dolaze pred carska vrata i tu naklonivši se kade slike ikonostasa, prvi đakon počevši od ikone Spasitelja, a drugi đakon od ikone Bogorodice, zatim prvi đakon desnu pjevnicu, a drugi lijevu. Narod kade ostajući na soleji, jedan s desna, drugi s lijeva. Napokon se vraćaju u svetište, prvi đakon na južna vrata, a drugi na sjeverna.
40. Kada zbor počne pjevati posljednju stihiru na „Slava..." svećenik i đakoni dolaze pred svetu trpezu, otvaraju se carska vrata. Đakon uzevši kadionice, nakon što je svećenik blagoslovio kad, izlaze na sjeverna vrata, najprije drugi đakon, zatim prvi đakon, a iza njega svećenik. Postave se pred carska vrata, drugi đakon s lijeve strane svećenika, a prvi đakon s desne. Prvi đakon govori: „Gospodu pomolimsja", svećenik pak molitvu ulaza. Zatim prvi đakon, koji /*u slučaju kad je to propisano*/ nosi također Evanđelje, pokazujući orarom istok govori: „Blagoslovi, Vladiko, svjati vhod". I nakon blagoslova oba đakona idu k carskim vratima te stanu tu, najprije drugi đakon, a iza njega prvi. Kada pak zbor završi stihire, prvi đakon, čineći s kadionicom znak križa ili podigavši sveto Evanđelje uzvikuje: „Premudrost, prosti!" Nakon toga ulaze u svetište i kade, kao što na „Gospodi vozvah".
Kad se obavi kađenje i otpjeva himna, đakoni pristupaju carskim vratima gledajući prema narodu i prvi đakon uzvikuje: „Vonmjem!" Svećenik: „Mir vsjem". Drugi đakon: „Premudrost, vonmjem!" Zbor pjeva prokimen. Zatim prije naslova svakog čitanja prvi đakon uzvikuje prema narodu: „Premudrost!", a poslije naslova, drugi đakon također prema narodu: „Vonmjem!".
41. Nakon čitanja svećenik se vraća svetoj trpezi. Đakoni, naklonivši se svećeniku izlaze svaki na svoja vrata, tj. drugi đakon na sjeverna vrata, a prvi na južna vrata, i stavši pred zatvorena carska vrata, prvi đakon govori ekteniju: „Recem vsi", a drugi: „Ispolnim...", potom prvi đakon: „Glavi vaša Gospodevi priklonite", a iza uzvika vraćaju se svaki na svoja vrata i stanu uz svećenika.
42. Iza tropara, đakoni otvorivši carska vrata izlaze svaki na svoja vrata i pred carskim vratima stanu sučelice, jedan s desne, a drugi s lijeve strane. Prvi đakon, koji stoji pokraj ikone Spasiteljeve, podigne orar i gledajući prema narodu uzvikuje: „Premudrost!" A kada svećenik čini otpust, oba podignu orar i drže ga uzdignuta sve do konca otpusta, a onda se vraćaju svaki na svoja vrata u svetište te zatvorivši carska vrata i učinivši mali poklon pred svetom trpezom skidaju sve svete rize.

3. Bez službe đakona

43. Svećenik otpravljajući večernju bez službe đakona obavlja i govori sve što spada na đakona, izuzevši pozive: „Gospodu pomolimsja”, „Blagoslovi...” imajući na umu što slijedi.
44. Govori veliku ekteniju pred carskim vratima i nakon uzvika vraća se na južna vrata u svetište.
45. Iza katizme govori malu ekteniju i na „Gospodi vozvah”kadi kao što je gore rečeno. Obavivši kađenjena na južna vrata ulazi u svetište i odloži kadionicu.
46. Na ulaz /*Vhod*/, uzevši kadionicu ili sveto Evanđelje ide s desne strane svete trpeze i na sjeverna vrata izlazi van. Pred carskim vratima prignuvši glavu govori molitvu Ulaza: „Blagi čelovjekoljubče, Carju...”, a onda desnom rukom blagoslovi Ulaz, cjeliva Evanđelje, ako ga ima i uzvikuje: „Premudrost prosti!”. Čineći znak križa kadionicom odnosno uzdigavši objema rukama sveto Evanđelje te se na carska vrata vraća u svetište. Dok se pjeva „Svjete tihii...” u svetište stane pred svetu trpezu.
47. Iza himne: „Svete tihij...” pristupa carskim vratim i pogledavši prema narodu uzvikuje: „Vonmjem!” te blagoslivljajući narod govori: „Mir vsjem” i ujedno: „Premudrost vonmjem!” . Zatim okrenuvši se prema sv. trpezi, ako imaju biti čitanju, desnom stranom ide iza trpeze te prije naslova svakog čitanja uzvikuje: „Premudrost!”, a poslije naslova „Vonmjem!”
48. Nakon čitanja vraća se svetoj trpezi i čita pred njom ektenije: „Rcem vsi... Ispolnim...”
49. Iza tropara, sam govori prema arodu: „Premudrost!” i stavši na carska vrata čini otpust, kao što je rečeno.

4. Sa svećenicima suslužiteljima

50. Svećenici suslužitelji, obično u parnom broju, oblače epitrahil i felon na gornju odjeću tek pred ulaz i poredaju se s pobočnih strana svete trpeze, a ne s njezine prednje strane jer ovo mjesto zauzimaju sam suslužitelj i đakon i to po redu časti i svećeničkog ređenja: prvi svećenik suslužteljs desne, drugi s lijeve, a drugi opet s desne strane svete trpeze.
51. Na Ulaz svi učinivši mali poklon raspuštenih felona i spuštenih ruku izlaze van na sjeverna vrata, mladi naprijed, te se pred carskim vratima postroje u dva reda, jedan usporedno s drugim, a glavni služitelj, stavši u sredinu iza sviju, sam govori molitvu ulaza.

Na Ulazu stoje:

Poslije uzvika đakona: „Premudrost prosti!” ulaze na carska vrata odmah iza đakona i zauzmu svoja mjesta sa strane sv. trepeze. Kada đakon kadeći obilazi sv. trpezu, svećenici suslužitelji otstupe malo od svete trpeze.
52. Uzvik: „Jako milostiv...” govori glavni služitelj , drugi pak: „Jako blag i čelovjekoljubac...” može reći prvi suslužitelj, a treći: „Budi deržava carstvija tvojego....” glavni suslužitelj. Iza otpusta svi učinivši mali poklon pred svetom trpezom odlaze i skidaju svete rize.

III. RED VEČERNJE S NOĆNIM BDJENJEM

1. Služba jednog đakona

53. Đakon držeći stihar s orarom prilazi svećeniku i priklonivši glavu govori: „Blagoslovi, Vladiko...” Svećenik blagoslivljajući govori: „Blagosloven Bog naš...” Đakon: „Amin”. Zatim oblači stihar i poljubivši orar meče ga na lijevo rame.
54. Svećenik pak obukavši povrh gornje odjeće epitrahil i felon, kojeg je prethodno blagoslovio i poljubio otvara carska vrata. Đakon izašavši na sjeverna vrata i stavši sa zapaljenom kadionicom

pred carska vrata uzvikuje: „Povelite!” I na južna vrata vraća se u svetište. Zatim svećenik uzima kadionicu i nakon što je rekao nad njom molitvu blagoslova kadi svetu trpezu s četiri strane, dočim đakon ide pred s njim sa svijećom, zatim kadi oltarnu sliku i druge slike u svetištu, mali žrtvenik /*stol predloženja*/, slike ikonostasa, najprije s desne, a onda s lijeve strane te zbor /*pjevače*/ i narod kao obično. I okrenuvši se prema carskim vratima, poluglasno, da se može čuti govori: „Blagoslovi, Vladiko”. Potom đakon na južna, a svećenik na carska vrata ulaze u Svetište i odloživši kadionicu i svijeću, svećenik pred trpezom uzvikuje: „Slava, svjatej jedinosušnej...”. Zbor: „Amin. Pridite, poklonimsja...” - triput. I psalam 103: „Blagoslovi, duše moja, Gospoda...”

55. No, gdje je običaj, đakon se nakon uzvika „Povelite” vraća u svetište te uzevši kadionicu i primivši od svećenika blagoslov sam obavlja ovo kađenje, dočim svećenik čeka kod svete trpeze.

56. Kad se zatvore carska vrata, svećenik skine felon i obućen u epitrahil izlazi sjevernim vratima te stavši pred sveta vrata čita večernje molitve. Ostalo se obavlja kao što je rečeno u pravilu Večernje sa službom jednog đakona sve do molitve priklanjanja glave.

57. Nakon uzvika: „Budi deržava carstvija Tvojego blagoslovena...” svećenik s ručnim križem, a đakon s kadionicom u ruci izlaze na sjeverna vrata, ili gdje je običaj da carska vrata budu otvorena, svećenik izlazi na carska vrata, a đakon na sjeverna vrata. Onda idu u pritvor, ili gdje ovoga nema, na mjesto bliže crkvenim vratima predvođeni zborovima /*pjevačima*/ i svjećonošama. Đakon primivši blagoslov kada /*tamjana*/ kadi sve ikone ako ih ima u pritvoru, zatim svećenike, zborove i prisutni narod. Kad se svrše stihire litijne, đakon povišenim glasom čita ektenije: „Spasi Bože, ljudi Tvoja...”. Na koncu svećenik uzvikuje: „Usliši ni, Bože...” i blagoslovi narod: „Mir vsjem”, a đakon uzvikuje: „Glavi vaša...”. Svećenik zatim povišenim glasom govori molitvu: „Vladiko mnogomilostivi...”, a kad se završi molitva, svi se se vrate u crkvu pred tetrapod, na kojem je postavljeno pet hljebova, pšenica, vino i ulje. Svećenik i đakon stanu pred tetrapod, a svjećonoše s desne i lijeve strane sučelice. Dok se pjeva otpusni tropar, đakon primivši blagoslov kadila, kadi tetrapod s četiri strane, a iza toga samo poglavara i svećenika.

58. Nakon što je đakon uzviknuo: „Gospodu pomolimsja”, a zbor odgovorio: „Gospodi, pomiluj”, svećenik uzima jedan hljeb i njima blagosliva ostale hljebove, a onda odloživši ga povišenim glasom govori molitvu: „Gospodi Isuse Hriste, Bože naš...” Kad pak izgovori riječi: „Sam blagoslovi” pokazuje desnom rukom na predložene hljebove, pšenicu, vino i ulje.

59. Kad se završi molitva, zbor pjeva: „Budi imja Gospodnje...”, a svećenik i đakon na južna vrata ulaze u svetište i stanu pred svetu trpezu. Zatim zbor govoreći ps. 33 „Blagoslovlju Gospoda...” sve do „i ne lišantsja vsjakago blaga”. Potom se otvaraju carska vrata, ako nisu već otvorena i svećenik od carskih vrata blagosliva narod govoreći: „Blagoslovenije Gospodne na vas...”. Zbor: „Amin”. I na riječ đakona. „Premudrost!” biva Otpust, kako je rečeno na koncu Večernje bez noćnog bdjenja (gl. t. 36).

60. Ako se na Večernju s noćnim bdjenjem nadovezuje odmah Jutrenja, svećenik nakon uzvika: „Blagoslovenije Gospode na vas...” zatvori sveta vrata i skine felon. A štilac govori: „Slava vo višnjih Bogu...” triput, i „Gospodi, ustenje moje otvezeši...” dvaput, a onda čita šestopsalm. Svećenik pak sjevernim vratima izlazi pred carska vrata i čita tiho jutrenje molitve.

2. Sa službom dvaju đakona

61. Svećenik se oblači u epitrahil i felon, a đakon u stihar i orar. Svećenik otvori carska vrata, a prvi đakon sa zapaljenom svijećom izlazi na južna vrata i stane pred carska vrata te učinivši mali poklon uzvikuje: „Povelite!” i na južna vrata se vraća u svetište. Zatim svećenik kadi, kako je gore rečeno, a prvi đakon ide naprijed sa svijećom i na koncu govori poluglasno: „Blagoslovi,

Vladiko!". Potom đakon na južna, a svećenik na carska vrata ulaze u svetište i odloživši kadionicu svećenik pred trpezom uzvikuje: „Slava svjatjej i jedinosušnjej...". Zbor: „Amin. Prijdite, poklonimsja..." triput o Ps. 103 „Blagoslovi, duše moja, Gospoda...". A gdje je običaj, đakoni uzevši kadionice i primivši od svećenika blagoslov sami obavljaju kađenje, dok svećenik čeka kod svete trpeze.
62. Svećenik zatvorivši sveta vrata i skinuvši felon obučen u epitrahil sjevernim vratima izlazi van te stavši pred sveta vrata čita večernje molitve. Ostalo se obavlja kako je rečeno u Redu Večernje bez noćnog Bdjenja sa službom dvaju đakona.
63. Nakon uzvika: „Budi deržava carstvoja Tvojego..." svećenik s ručnim križem, đakoni pak kadionicama izlaze na sjeverna vrata ili gdje je običaj da carska vrata budu otvorena, svećenik izlazi na carska vrata, a đakoni svaki na svoja vrata. Onda idu u pritvor ili gdje ovoga nema, na mjesto bliže crkvenim vratima, predvođeni zborovima i svijećonošama. Primivši blagoslov kadila, đakoni kade svaki sa svoje strane svete ikone, ako ih ima u pritvoru, svećenika, zbor i prisutni narod. Kada se pak svrše stihire litijne đakoni naizmjence govore ektenije:
Prvi đakon: „Spasi Bože ljudi Tvoja..."
Drugi đakon: „Ješče molimsja o svjatejšom..."
Prvi đakon: „Ješče molimsja o prosvjaščenjšem Arhiopiskopje..."
Svećenik: „Usliši ni, Bože... Mir vsjem".
Drugi đakon: „Glavi nasja..."
I nakon uzvika vraćaju se u crkvu.
64. Dok se pjeva Otpusni tropar, đakoni kade tetrapod s njegove četiri strane, naime najprije obojica zajedno s njegove prednje strane, zatim prvi đakon pošavši na desno, a drugi na lijevo kade svaki svoju stranu, a onda otišavši za tetrapod kade obojica zajedno, i na koncu kade samo poglavara i svećenika.
65. Na blagoslov hljeba prvi đakon uzvikuje: „Gospodu pomolimsja",
66. Kada se svrši molitva zbor pjeva: „Budi imja Gospodnje...", svećenik na carska, prvi đakon na južna, a drugi na sjeverna vrata ulaze u svetište i stanu pred svetu trpezu. Zbor čita psalam 33: „Blagoslovlju Gospoda" sve go „No lišatsja vsjakago blaga". Iza toga otvaraju se carska vrata, ako nisu bila već otvorena i svećenik blagosliva narod: „Blagoslovenje Gospodnje na vas..."- Zbor: „Amin". I na riječ prvog đakona: „Premudrost" biva Otpust.

3. Bez službe đakona

67. Svećenik obućen u epitrahil i felon otvara carska vrata, zatim kadi svetu trpezu s četiri strane i ostalo kako je gore rečeno (gl. t. 54). I okrenuvši se prema carskim vratima govori poluglasno: „Blagoslovi, Vladiko".
68. Dok se čita Ps. 103 svećenik zatvorivši carska vrata i skinuvši felon, obućen u epitrahil izlazi na sjeverna vrata i stavši pred sveta vrata čita večernje molitve i govori tamo veliku ekteniju. Ostalo se obavlja kako je rečeno u Redu Večernje sa službom đakona. A ostale ektenije govori svećenik pred svetom trpezom.
69. Nakon uzvika: „Budi deržava carstvija Tvojego blagoslovena..." svećenik s ručnim križem izlazi na sjeverna vrata ili gdje je to običaj na carska vrata. Onda ide do pritvora /*nartex*/ ili na mjesto bliže crkvenim vratima. Dok zbor i svijećonoše ostaju u pritvoru, svećenik uzevši kadionicu svete ikone, ako ih ima u pritvoru, zbor i prisutni narod. Kad se završe stihire litijne sam govori ekteniju. Završivši ekteniju ulazi u crkvu i prilazi tetrapodu, obkadi ga s četiri strane, a onda samog poglavara. Ostalo slijedi kako je rečeno u Redu Večernje s noćnim Bdjenjem i sa službom jednog đakona.

4. Sa svećenicima suslužiteljima

70. Suslužitelji čine Ulaz i nakon Ulaza vraćaju se k svetoj trpezi, kako je rečeno u Redu Večerenje bez noćnog Bdjenja (gl. t. 51) i tu učine mali poklon, ali ne odlaze nego čekaju vrijeme Litije. Uzvik: „Jako milostiv...” govori glavni služitelj, drugi pak: „Jako blag i čelovjekoljubac...” može reći prvi suslužitelj, a treći „Budi deržava carstvija Tvojego...” glavni služitelj.
71. Zatim, na litijinu procesiju, svi čine mali poklon pred svetom trpezom i izlaze van, mlađi naprijed, bilo na sjeverna vrata, bilo na carska, ako je gdje takav običaj, raspuštenih felona i spuštenih ruku. U pritvoru ili na mjestu bliže crkvenim vratima postave se u dva reda, jedan usporedno s drugim, glavni pak suslužitelj stane u sredini iza svih, a đakon odnosno đakoni stanu uz njega.

U pridvoru /*narthex*/

72. Ako samo jedan đakon vrši kađenje, nakon što je pokadio ikone u predvorju /*pridvor – narthex*/, najprije pokadi služitelja /*celebrante*/, zatim suslužitelja, koji su s desne strane služitelju, a onda koji su s lijeva. Ako kađenje vrše dvojica đakona, svaki od njih kadi one koji su s njegove strane. Ako nema đakona sam služitelj kadi suslužitelje počevši od onih koji su mu s desne strane.
Zaziv *uzvik* „Usliši ni, Bože...” govori služitelj.
73. Na blagoslov hljeba svećenici suslužitelji postave se označenim redom. Iza blagoslova hljeba idu u dva reda prema svetištu, mladi naprijed i postave se ispred soleje. Služitelji pak pošavši prema carskim vratima blagoslivlja narod govoreći „Blagoslovenije Gospodnje na vas...”. Nakon Otpusta, svećenici suslužitelji vraćaju se u svetište, mladi naprijed i učinivši mali poklon pred svetom trpezom odlaze, potom skidaju rize.
74. Ako iza Večernje slijedi odmah Jutrenja, skinuvši svete rize ne izlaze van iz svetišta nego posjedaju na sjedala u apsidi i sjede tu sve do vremena Polijeleja.

IV. RED JUTRENJE U NEDJELJU I PRAZNIKE

1. Sa službom jednog đakona

75. Ako nije bilo noćnog Bdjenja tada se početak Jutrenje obavlja na svoj način: Svećenik obukavši na gornju haljinu epitrahil, nakon što ga je prije blagoslovio, stane pred carska vrata i počinje ovako: „Blagosloven Bog...”. Zbor: „Amin. Slava Tebje, Bože naš, slava Tebje. Carju nebesnij..., Trisveto, Prosvjataja Trojce... Oče naš...”. Svećenik: „Jako Tvoje jest carstve...”. Zbor: „Amir. Gospodi pomiluj”, dvanaest puta. „Slava... I ninje... Pridite, poklonimsja”, triput. Zatim svećenik ulazi na južna vrata u svetište, govori molitvu kadila i uzevši kadionicu kadi svetu trpezu s četiri strane, a onda sliku s prijestola i druge slike svetišta. Potom izašavši sjevernim vratima iz svetišta dolazi pred carska vrata i naklonivši se kadi slike s južne strane ikonostasa počev od ikone Spasitelja, slike sa sjeverne strane počev od ikone Bogorodice, a onda zbor desni i lijevi. Narod kadi ili sa soleje ili prolazeći crkvom. Dotle zbor čita psalme 19 „Uslišit tja Gospod...” i 20 „Gospod, siloju Tvojeju...”. Kada pak zbor počne Trisveto, svećenik okrenuvši se prema carskim vratima kadi ih i iza Oče naša uzvikuje „Jako Tvoje jest carstvo...”, te ušavši na južna vrata u svetište stane pred svetu trpezu, a onda kad se završe tropri „Spasi Gospode, ljudi Tvoje...”, govori ekteniju za Kraljeve. Iza uzvika „Jako milostiv...”, zbor „Amin. Imenom

Gospodnim blagoslovi, Oče". Svećenik uzvikuje: „Slava svjatoj i jedinosušćnjej...". Zbor: „Amin". Štilac: „Slava vo višnjih Bogu...", triput s malim poklonima, i „Gospodi, ustnje moji otverzeši...", dvaput. I čita se šestopsalmje.

76. Dok se čita Šestopsalmje, svećenik stojeći pred svetom trpezom počinje jutrenje molitve, a iza prva tri psalma izlazi na sjeverna vrata te stavši pred sveta vrata nastavi čitanje jutrenje molitve. Kad se završe psalmi uzvrativši đakonu poklon te ušavši na južna vrata u svetište stane pred svetu trpezu. Pred konac Šestopsalmja đakon u stihar obućen i orar izlazi na sjeverna vrata, nakloni se svećeniku i stavši na obično mjesto govori veliku ekteniju. Svećenik uzvikuje: „Jako Tebje podobajet..." Kad zbor pjeva „Bog Gospod...", đakon govori stihove, a onda učinivši mali poklon vraća se na južna vrata u svetište.

77. Iza tropara štilac čita redovitu katizmu, a onda đakon pred carskim vratima govori malu ekteniju i svećenik uzvikuje: „Jako blag...". Iza tropara „Angelski zbor...", ako je nedjelja, ili iza „Veličanija", ako je praznik, đakon opet govori malu ekteniju, a svećenik uzvikuje: „Jako blagovisja".

78. Poslije Stepena otvaraju se carska vrata, a đakon prišavši k carskim vratima i gledajući prema narodu uzvikuje: „Vonmjem!" Svećenik obućen u felon blagoslivlja narod: „Mir vsjem". Đakon: „Premudrost, vonmjem". A zbor prokimen. Đakon: „Gospodu pomolimsja". Zbor: „Gospodi pomiluj". Svećenik uzvikuje: „Jako svjat jesi, Bože naš...". Đakon kadi svetu trpezu s četiri strane i ostalo kao obično. Zbor pjeva: „Vsjakoje dihanije da hvalit Gospoda...". Zatim đakon uzvikuje: „I spodobitisja nam...". Zbor: „Gospodi, pomiluj", triput. Svećenik uzevši Evanđelje i izašavši na carska vrata stane nešto ispred njih na soleji te tu na analoj Evanđelje čita okrenut prema narodu. Đakon: „Premudrost, prosti uslišim svjatago Evangelija". A svećenik blagoslivljajući govori: „Mir vsjem". Zbor: „I duhovi tvojemu". Svećenik: „Od N. Svjatago Evangelija čtenije". Đakon: „Vonmjem!" Svećenik čita jutrenje Evanđelje.

79. Nakon čitanja svećenik poljubi zatvorenu knjigu /*Evanđelje*/i nosi ju na sredinu crkve te je postavi na tetrapod, a onda se sam na carska vrata vraća u svetište. Đakon pak čita: „Voskresenije Hristovo..." ako je nedjelja, a štilac Ps. 50 „Pomiluj mja Bože...". Iza stihire đakon na običnom mjestu govori: „Spasi, Bože, ljudi Tvoja..."- Zbor: „Gospodi, pomiluj", 12 puta, a svećenik uzvikuje: „Milostiju i ščedrotmi...". Zbor: „Amin". I počinje kanon. Ako nije bilo noćnog bdjenja carska se vrata zatvaraju.

80. Ako je bilo noćno bdjenje, svećenik iza uzvika „Milostiju..." s ručnim križem, đakon pak s uljem već blagosloveni na večernji i perom izlazi na sjeverna vrata i stanu s desne strane tetrapoda. Tu svećenik maže uljem čelo onima, koji pristupe na cjelivanje sv. Evanđelja, u znaku križa. Obavivši mazanje svećenik se na sv. vrata, đakon pak na južna vrata vraćaju u svetište. Zatim zatvorivši carska vrata svećenik skida felon.

81. Iza treće i šeste pjesme, đakon govori malu ekteniju stojeći pred carskim vratima ili ako mazanje vjernika još nije dovršeno, pokraj tetrapoda, a svećnik govori uzvik ili iz svetišta ili od tetrapoda. Kad se pak završi katavasija osme pjesme, đakon uzme kadionicu i stavši pred ikonu Bogorodice uzvikuje: „Bogorodicu i Mater svijeta vo pjesmah vozveličim." i ušavši na južna vrata u svetište kadi sv. trpezu s četiri strane te ostalo kao obično *gl. t. 33). Iza devete pjesme, ako nije nedjelja, zbor govori: „Dostojno jest...", ako je pak nedjelja ili praznik govori irmos, a đakon na običnom mjestu govori malu ekteniju. Svećenik uzvikuje: „Jako Tebe hvaljat...", zbor Egzapostilar /Svjetilen*/.

82. Poslije stihira na „Hvalite", đakon na „Slava..." otvara carska vrata. Svećenik obućen u felon stoji pred sv. trpezom. S desne strane svećenika stane i đakon i po završetku posljednje stihire svećenik okrenut prema istoku povišenim glasom uzvikuje: „Slava Tebje pokazavšemu nam

svjet!" I pjeva se Slavoslovje Veliko. Svećenik pak predvođen đakonom nosi sv. Evanđelje s tetrapoda u svetište i postavi ga na sv. trpezu.
83. Potom đakon stavši na obično mjesto govori ektenije: „Pomiluj nas, Bože..." i „Ispolnim...". Svećenik blagoslivljajući govori: „Mir vsjem". Zbor: „I duhovi tvojemu". Đakon: „Glavi Vaša Gospodevi priklonite". Zbor: „Tebje Gospodi". A svećenik govori tihu molitvu: „Gospod svjatij", zatim uzvikuje: „Tvoje bo jest...". I na riječi đakona: „Premudrost!" biva otpust.
84. Nakon otpusta štilac čita odmah čas Prvi „Pridite, poklonimsja..." triput i psalme. Iza Očenaša svećenik obućen u epitrahil govori: „Jako Tvoje, jest carstvo...", štilac kondak i „Gospodi pomiluj", 40 puta, a onda svećenik na sjeverna vrata izlazi iz svetišta te pred carskim vratima povišenim glasom čita molitvu: „Iže na vsjakoje vremja...". Štilac: „Gospodi pomiluj", triput. „Slava..." i „Ninje...", „Česnejšuju Heruvim... Imenem Gospodnim, blagoslovi oče". Svećenik: „Bože, uščedri ni, i blagoslovi ni...". Štilac: "Amin". Svećenik govori molitvu: „Hriste, svijete istini, slava Tebje, Hriste Bože...". Štilac: „Slava... Ninje... Pomiluj", triput, „Blagoslovi". Svećenik čita mali otpust i vrativši se u svetište skida epitrahil.

2. Sa službom dvaju đakona

85. Pred konac Šestopsalmja prvi đakon izišavši na sjeverna vrata govori veliku ekteniju kao i stihove na „Bog Gospod", a onda učinivši mali poklon vraća se na južna vrata u svetište. Iza prve katizme drugi đakon, a iza druge katizme prvi đakon također govori malu ekteniju. Iza tropara „Angelski sobor..." odnosno iza „Veličanja", drugi đakon također govori malu ekteniju. Iza stepena prvi đakon govori: „Vonmjem!". Svećenik: „Mir vsjem". Drugi đakon: „Premudrost, vonmjem". Prvi đakon: „Gospodu pomolimsja". A onda obojica kade sv. trpezu, ikonostas, zbor i narodm kako je rečeno u Redu Večernje sa službom dva đakona.
Na „Vsjakoje dihanije da hvalit Gospodu" prvi đakon govori prvi stih, drugi đakon drugi. Prvi đakon uzvikuje: „I ospodobitisja nam...", i opet: „Premudrost, prosti, uslišim svjatagi Evangelja". Drugi đakon: „Vonmjem!". Prvi đakon čita: „Voskresenje Hristovo...", ako je nedjelja, a iza stihira drugi đakon: „Spasi, Bože, ljudi Tvoja...".
86. Na mirosanje /*mazanje svetim uljem*/ vjernika prvi đakon ide sa svećenikom, drugi pak đakon iza treće pjesme govori malu ekteniju, a isto tako iza šeste. Kad se pak završi katavasija osme pjesme, prvi đakon uzevši kadionicui izišavši na sjeverna vrata stane pred ikonu Bogorodice i uzvikuje: „Bogorodice i Mater svjeta", a onda vrativši se na južna vrata u svetište kadi zajedno s drugim đakonom sv. trpezu i ostalo, kako je gore rečeno (g.t. 39). Kad se obavi kađenje prvi se đakon na južna, a drugi na sjeverna vrata vraćaju u svetište. Iza devete pjesme prvi đakon govori malu ekteniju.
87. Poslije stihira na „Hvalite" otvaraju se carska vrata. Prvi đakon stoji pred sv. trpezom s desne strane svećenika, a drugi đakon s lijeve strane. Kad se završi slavoslavlje velike, svi učinivši mali poklon idu prema tetrapodu, a pošto je svećenik uzeo Evanđelje, svi se predvođeni đakonima vraćaju u svetište.
88. Zatim đakoni izlaze, prvi na južni, a drugi na sjeverna vrata, te prvi đakon govori prvu ekteniju: „Pomiluj nas Bože...", a drugi pak đakon drugu ekteniju: „Ispolnim..." i prvi: „Glavi vaša Gospodevi...". A na riječ prvoga đakona: „Premudrost!" biva otpust.

3. Bez službe đakona

89. Svećenik, koji otpravlja jutrenju bez službe đakona, obavlja i čita sve ono, što se odnosi na đakona imajući na pameti što slijedi.

90. Kad se završi Šestopsalmje ne vraća se u svetište nego stavši pred carska vrata govori veliku ekteniju i Uzvik: „Jako podobajet Tebje" i kad zbor pjeva „Bog Gospod..." govori također i stihove. Valja primjetiti da ako svećenik nema dovoljno vremena, da sve molitve obavi pred carskim vratima, dovršava ih u svetištu dok se čitaju katizme. Iza prokimena sam uzvikuje: „Gospodu pomolimsja", na „Vsjakoje dihanje da hvalite Gospoda" govori stihove, pred čitanjem sv. Evanđelja uzvikuje; „Vonmjem!" i poslije čitanja sv. Evanđelja govori: „Voskresenje Hristovo...". Iza treće i šeste pjesme kanona govori male ektenije i uzvike ili pred svetom trpezom ili na mjestu gdje obavlja mirosanje. Završivši mirosanje vraća se na carska vrata u svetište i skida felon.
91. Kada se završi katavasija osme pjesme obučen u epitrahil izlazi na sjeverna vrata i stavši pred ikonu Bogorodice uzvikuje: „Bogorodicu i Mater svijeta..." te kadi, kako je gore rečeno (gl. t. 33). Poslije kađenja vraća se na južna vrata u svetište te govori malu ekteniju te Uzvik.
92. Iza stihira na „Hvalite" na „Slava..." obuče se u felon, otvori carska vrata i kad se završi posljednja stihira uzvikuje: „Slava Tebje pokazavšemu nam svjat". Sve drugo slijedi kao što je gore rečeno (t. 82-83).
93. Poslije Otpusta zatvorivši carska vrata svećenik skida felon i čita se čas prvi.

4. Sa svećenicima suslužiteljima

94. Dok se čita katizma, svećenici suslužitelji, u parnom broju, uzmu na gornju odjeću epitrahil i felon i poredaju se oko svete trpeze, kao na Večernji, dok se pjeva Polielej svi učinivši mali poklon izlaze na carska vrata raspuštenih felona i spuštenih ruku. Mladi idu naprijed. Prva dvojica nose ikonu praznika ili sveca, osim ako bi ova bila već prije postavljena s lijeve strane tetrapoda među pjevnicama i meću je na tetrapod. A onda se svi u dva reda poredaju sučelice s jedne i druge strane tetrapoda, dočim glavni služitelj stane u sredinu ispred tetrapoda, a đakon s njegove desne strane.
95. Tada svi pjevaju Veličanje. Kada zbor ponavlja Veličanje, svećenik kadi postavljenu na tetrapodu ikonu praznika ili sveca sa sve četiri strane, zatim svetu trpezu, svetište, ikonostas, svećenike suslužitelje, oba zbora, narod i ponovno ikonu praznika, ali samo s prednje strane. Đakon pak ide pred njim sa zapaljenom svijećom. No, ako se uobičajeno kađenje obavlja prije Evanđelja, onda svećenik na Veličanje kadi samo ikonu. Zbor: „Slava..." i ponovno Veličanje. Zbor: „I ninje...", i opet Veličanje. Napokon služitelj i suslužitelji ponove još jednom Veličanje.
96. Iza Veličanja svi se predvođeni mlađima na carska vrata vraćaju u svetište svetoj trpezi. Poslije Evanđelja učinivši mali poklon svi odlaze i skidaju svete rize.

V. RED BOŽANSTVENE LITURGIJE SV. IVANA ZLATOUSTOG I SV. BAZILIJA VELIKOG

1. Sa službom jednog đakona

97. Po starom običaju Istočne Crkve na jednom te istom oltaru običaje se u jednom danu služiti samo jedna Liturgija. No, od pravila se može otstupiti kada dobro vjernika traži da se božanstvena Liturgija opetuje. Tamo pak, gdje ima jedna ili više pokrajinskih crkava, svečanija Liturgija neka se obavlja u glavnom svetištu, a ostale liturgije neka se radije služe u pokrajnim crkvama.
98. Nije neophodno nužno da se euharistijski kruh peče istoga dana kada se prinosi žrtva; isti se kruh može kroz više dana uščuvati, pa i za više liturgija upotrijebiti, samo ako se sve ceremonije

Predloženja na njemu odnosno na njegovom dijelu obave, tj. ako se kruh i Jaganjac /*Agnec*/ izreže i čestice izvade. Isto tako nije uvijek potrebno pet prosfora uzimati budući da se Agnec i sve čestice mogu iz jednog te istog kruha izvaditi. Običaj upotrebljavati pet prosfora može se svesti na slučaj, kada se služe svečane liturgije, i to se prepušta svakome na volju.
99. Svećenik koji namjerava obaviti božanstveni dio sv. Tajne, treba da prije svega bude izmiren sa svima, da nema ništa i na koga, i da u koliko je do njega nastoji sačuvati svoje srce od zlih pomisli, i da se počev od večera uzdržava te drži post sve do vremena službe i da se za prinošenje žrtve pripravi molitvama.
100. Kad nadođe vrijeme službe svećenik ulazi u hram i zajedno s đakonom čini tri mala poklona prema Istoku na carskim vratima. Zatim đakon poluglasno govori: Blagoslovi, Vladiko. Svećenik: Blagosloven Bog naš... Carju nebesnij... Svjati Bože... /*triput/, Slava... I ninje... Oče naš...*
Svećenik: Jako tvoje jest carstvo... Đakon: Amin. Iza toga govore zajedno: Pomiluj nas, Gospodi, pomiluj nas... Slava... Gospodi pomiluj nas... I ninje... Miloserdnija dveri... Potom odlaze k ikoni Krista, čine pred njom mali poklon i cjelivaju je govoreći: Prečistomu obrazu tvojemu... I učinivši mali poklon pred carskim vratima na slični način odaju počast ikoni Bogorodice i cjelovaju je govoreći tropar: Miloserdija istočnik...
101. Tada se svećenik i đakon vraćaju pred carska vrata i sagnuvši glavu svećenik govori molitvu: Gospodi nisposli ruku svoju... Zatim svećenik i đakon učinivši naklon prema desnoj i lijevoj pijevnici ulaze u svetište, svećenik na južna, a đakon na sjeverna vrata govoreći: Vnidu vo dom Tvoj...
102. Ušavši u svetište čine tri mala poklona pred sv. trpezom i svećenik cjeliva sveto Evanđelje, a đakon svetu trpezu, gdje je to običaj, obojica cjelivaju ručni križ, koji leži na oltaru. I kad dođu na mjesto gdje su smještene svete rize, svaki uzima u ruke svoj stihar te čine tri mala poklona prema Isusu govoreći u sebi /*privatno*/: Bože milosti.
103. Zatim đakon pristupa k svećeniku i držeći u desnoj ruci stihar s orarom i narukvicama, sagnuvši glavu govori: Blagoslovi, Vladiko. Svećenik blagoslivljajući kaže: Blagosloven Bog naš... Đakon: Amin.
104. Poslije toga đakon odlazi zasebno u jednu stranu svetišta te se oblači u stihar moleći ovako: Vozdratujetsja duša moja... i poljubivši oltar meče ga na lijevo rame. Kad navlači na ruke narukvice, navlačeći desnu govori: Desnaja ruka Tvoja... a lijevu: Rucje Tvoji... Zatim otišavši k stolu predloženja razgrne iliton, sveti diskos stavi s lijeve, a čašu s desne strane te pripremi također i koplje, zvijezdicu, pokrove i rupčiće potrebne za žrtvu.
105. Svećenik se oblači na desnoj strani svetišta i to na ovaj način: pošto je uzeo stihar u lijevu ruku učini tri mala poklona prema Istoku i blagoslovi ga govoreći: Blagosloven Bog naš... Zatim ga oblači govoreći: Vozradujetsja duša moja... uzevši pak epitrahil blagoslovi ga i oblači govoreći: Blagosloven Bog naš izlivajaj blagodat svoju,,, Uzevši opjas opasuje se govoreći: Blagosloven Bog prepojasejuj mja... Kad navlači narukvice na ruke, govori navlačeći desnu: Desnaja ruka tvoja..., a na lijevu: Rucje Tvoji...Zatim uzima nadbedrenik, ako ga ima, blagoslovi ga, cjeliva i meče na desno bedro te govori: Prepojaši meč Tvoj, onda uzevši felon blagoslovi ga, cjeliva i govori: Svjašćenici Tvoji Gospodi...
106. Oblačenje se može obaviti i u sakristiji.
107. Tako odjeveni u svete rize svećenik i đakon odlaze k stolu predloženja i umivaju si tamo ruke govoreći: Umiju u nepovinih...
108. Zatim čine tri mala poklona pred stolom predloženja i svaki govori: Bože milostiv budi meni grješnom. Iskupil ni jesi... Đakon: Blagoslovi, Vladiko. A svećenik počimlje: Blagosloven Bog naš... Đakon: Amin. Nakon toga svećenik držeći u lijevoj ruci prosforu, a u desnoj svetoj koplje čini ovime triput znak križa nad pečatom prosforei isto toliko puta govori: Vo spominanije

Gospoda i Boga... Odmah zatim ubada koplje u desni bok pečata i režući govori: Jako ovča na zakolenje vedetsja. A u lijevi /*ubadajući govori*/: I jako Agnec neporočan... U gornju stranu pečata: Vo smireniji jego... A u donju: Rod že jego... Đakon pak promatrajući pobožno ovaj otajstveni čin na svako rezanje govori: Vozmi, Vladiko. A svećenik ubadajući koplje u desnu stranu prosfore ukoso, vadi sveti hljeb ovako govoreći: Jako zemljetsja od zemlji život jego... Pošto ga stavi nauznak na diskos i pošto đakon reče: „Požri, Vladiko!", svećenik ga reže u znaku križa govoreći: „Žretsja Agnec Božji... Zatim okrene gore drugu stranu kruha, koja ima u sebi znak križa. Đakon govori: Probodi, Vladiko. Svećenik probada kopljem sam sveti kruh u gornjem desnom uglu, gdje su slova IC, govoreći: Jedan od vojn...

109. Zatim đakon uzima ampulke vina i vode i govori svećeniku: Blagoslovi, Vladiko. Poslije blagoslova istih, svećenik ili đakon, već prema tome kako je gdje propisano, ulijeva vino i malko vode u svetu čašu.

110. Tada svećenik uzevši u ruku drugu prosforu, a ako ove ni drugih prosfora ne bi bilo, onda propisane liturgijske čini obavlja na jednoj govoreći: Vo spominanje... i česticu koju je uzeo, stavi s desne strane svetog kruha blizu sredine govoreći: Predsta Carica...

111. Zatim uzevši treću prosforu govori: Časnih nebesnih... i prvu izvedenu česticu metne s lijeve strane svetog kruha na početak prvog reda. Iza toga govori Čestnago slavnago proroka, Preteče... i izvadenu česticu stavi ispred prve. A onda opet govori: Svjatih slavnih...i metne treću česticu ispred druge i time završava prvi red. Nadalje govori: Iže vo svjatih Otec naših... i izvadenu česticu četvrtu stavi pokraj prve na početak drugog reda. A onda opet govori: Svjatago apostola, Pervomučenika... I izvađenu petu česticu metne ispred prve s kojom se započeo drugi red. Zatim fovori: Prepodobnih i bogonosnih... i izvadi šestu česticu i stavi je ispred druge te na taj način ispuni drugi red. Iza toga pak govori: Svjatih i čudotvorcev i bezsrebrenik... I izvađenu sedmu česticu metne gore na početak trećeg reda. Pa onda opet govori: Svjatih i pravednih bogootac... i stavi osmu česticu ispod prve. Napokon, izvadiviši devetu česticu govori: Svjatago /*reče ime*/ i vsjeh Svjatih... i metne je na kraj trećeg reda, da ga ispuni.

112. Zatim uzevši četvrtu prosforu govori: Pomjani, Vladiko Čelovjekoljubče, svjatejšego... I izvađenu česticu stavi dolje ispod svetog kruha. A onda spominje poimence žive, koje želi i za svako ime izvadi česticu govoreći: Pomjani, Gospodi /*reče ime*/...

113. Nadalje, uzevši petu prosforu spominje Episkopa, koji ga je zaredio i druge pokojnike koje hoće, poimence, a na svako ime vadi česticu govoreći: Pomjani, Gospodi, N... Zatim govori: I vsjeh vo nadeždi voskresenija i vadi česticu. Poslije toga govori: Pomjani, Gospodi, po mnogim ščedrotam. I vadi česticu. Valja primjetiti da se mogu pridodati još i druge čestice za žive i mrtve sve do Velikog ulaza.

114. Napokon čestice, koje su na diskosu, sabere skupa ispod svetog kruha tako da budu na sigurnom mjestu i da nijedna ne ispadne.

115. Đakon uzima kadionicu i usipavši u nju tamjana govori svećeniku: Blagoslovi, Vladiko, kadilo. I odmah govori sam: Gospodu pomolimsja. A svećenik blagoslivljajući govori molitvu kadila. Kadilo Tebi prinosim... Đakon: Gospodu pomolimsja, Pošto je svećenik nad kadionicom okadio zvjezdicu stavlja je povrh svetog kruha i govori: I prisedši zvjezda... Đakon: Gospodu pomolimsja. Pošto je svećenik na isti način okadio prvi pokrovac, pokriva njime sveti kruh i diskos govoreći: Gospod vocaritsja... Đakon: Gospodu pomolimsja. Pokrij, Vladiko. Pošto je svećenik na isti način okadio veliki pokrovac, prekriva njime svetu čašu i govori: Pokri nebesa... Đakon: Gospodu pomolimsja. Pokrij, Vladiko. Pošto je svećenik na isti način okadio veliki pokrovac, zvani vozduh /*uzduh*/, prekriva njime oboje i govori: Pokrij nas krovom... Zatim svećenik uzevši kadionicu okadi predložene darove, pokloni se s đakonom i govori: Blagosloven

Bog naš... A đakon odgovara: Vsagda i ninje i prisno... Svećenik predaje kadionicu ili sada ili tek izav molitve predloženja.
116. Zatim đakon govori: O predloženih častnih darjeh... Svećenik pak ne čini nikakav znak blagoslova nego govori molitvu predloženja: Bože Bože naš... A onda čini ondje Otpust govoreći ovako: Slava Tebje, Hriste Bože... Đakon: Slava... I ninje... Gospodi pomiluj, triput. Blagoslovi. Svećenik govori Otpust i to, ako je nedjelja ovako: Voskresij iz mertvih... A ako nije: Hristos istinij Bog naš... Đakon: Amin.
117. Iza Otpusta predloženja svećenik ide k svetoj trpezi, a đakon okadi predloženje u tri zamaha, a onda opkadi svetu trpezu s četiri strane govoreći u sebi: Vo grobje... i Ps. 50, potom sliku u apsidi i druge ikone. Zatim izlazi iz svetišta na sjeverna vrata i dolazi pred carska vrata te učinivši poklon pred njima opkadi slike ikonostasa s južne strane počimajući od ikone Spasitelja, pa slike sa sjeverne strane počimajući od ikone Bogorodice, a onda pjevnicu desnu i lijevu. Narod opkadi bilo sa soleje bilo, gdje je to običaj, prolazeći crkvom sve do predvorja. Vrativši se u svetište južnim vatima opet okadi svetu trpezu, ali samo s prednje strane i to u tri zamaha, a isto tako i služitelja.
118. Zatim predavši kadionicu poslužitelju, đakon stane uz svećenika s desne strane. I stojeći zajedno pred svetom trpezom govore: carju nebesnij..., zatim učine tri mala poklona i govore: Slava vo višnjih Bogu, dvaput. Gospodi ustnje moji otverzeši... jedanput. Zatim cjelovaju: svećenik sv. Evanđelje, a đakon svetu trpezu. Potom đakon sagnuvši se pred svećenikom i držeći orar s tri prsta desne ruke govori: Vremja ježesotvoriti Gospodevi... Svećenik čini znak križa nad njim i govori: Blagosloven Bog naš... Zatim đakon: Pomolimsja o mje, Vladiko svjatij. Svećenik: Da ispravits Gospod stopi Tvoja, I opet đakon: Pomjani mja, Vladiko svjatij. Svećenik: Da pomjanet Gospod Bog... Đakon: Amin.
Đakon učini mali poklon i držeći orar s tri prsta desne ruke izlazi na sjeverna vrata budući da se carska vrata sve do Ulaza ne otvaraju. Pošto je stao na svoje mjesto pred carskim vratima, čini pobožno tri mala poklona i govori triput u sebi: Gospodi, ustnje moji otverzeši... A poslije toga podigavši desnom rukom vrh orara povišenim glasom počme govoriti: Blagoslovi, Vladiko.
119. A svećenik stojeći u sredini pred svetom trpezom i učinivši sv. Evanđeljem znak križa nad svetom trpezom poćima povišenim glasom: Blagosloveno carstvo Oca... Zbor: Amin. Đakon govori veliku ekteniju: Mirom Gospodu pomolimsja. A svećenik moli tiho molitvu prvog Antifona: Gospodi, Bože naš... Uzvik: Jako pobodbajet Tebje... Amin. A pjevači pjevaju prvi Antifon ili pjesme određene Tipikom. Đakon pak učinivši mali poklon ide sa svog mjesta i stane pred ikonu Krista držeći ujedno orara s tri prsta desne ruke.
120. Nakon završenog antifona đakon stane na obično mjesto i učinivši mali poklon govori: Paki i paki... Svećenik pak govori tiho molitvu drugog antifona: Gospodi, Bože naš, spasi ljudi Tvoja... Uzvik: Jako tvoja deržava... Zbor: Amin. A pjevači pjevaju na isti način drugi antifon ili pjesme određene Tipikom. Đakon pak čini isto kao i kod predašme molitve, ali se postavi pred ikonom Bogorodice. Nakon antifona zbor pjeva: Slava... I ninje... Jedinorodnij Sine... A svećenik ne govori ništa i ne čini nikakva poklona na „voplotitisja".
121. Zatim đakon opet stane na obično mjesto i govori: Paki i paki. A svećenik moli tiho molitvu trećeg antifona: Iže obščija sija...Uzvik: Jako blag... Zbor: Amin. Đakon se vraća u svetište južnim vratima. Tada se otvaraju carska vrata.
122. Pjevači pjevaju treći antifon ili Blaženstva, ako je nedjelja. Kada pak pjevači dođu do Slava, svećenik i đakon stojeći pred svetom trpezom čine tri mala poklona. Tada svećenik uzima sv. Evanđelje i predaje ga đakonu i raspusti felon, pa onda obojica obilaze od desne strane svetu trpezu, pa izišavši na sjeverna vrata predvođeni svjećenošcima postave se sučelice, jedan pokraj ikone Bogorodice, a drugi pokraj ikone Spasitelja. Svećenik pak stane u sredini, a đakon malo

ispred njega, s desne strane, pa onda obojica sagnu glave i pošto je đakon poluglasno rekao: Gospodu pomolimsja, svećenik tiho govori molitvu Ulaza. Završivši molitvu, đakon držeći trima prstima orar i pokazujući desnicom Istok govori svećeniku: Blagoslovi, Vladiko, svjatij vhod... Zatim đakon pruži svećeniku sv. Evanđelje da ga poljubi. A kada se završi zadnji antifona ili blaženstva, đakon stupi na sredinu i postavi se ispred svećenika podigne malo ruke i pokazujući sveto Evanđelje govori povišenim glasom: Premudrost, prosti! Onda ulaze u svetište i đakon spusti sv. Evanđelje na svetu trpezu. A svjećonošci učinivši zajedno poklon pred carskim vratima idu natrag na svoje mjesto. Pjevači pak pjevaju: Prijdite, poklonimsja... Ako je nedjelja: Voskresij iz mertvih... Zatim slijede tropari.

123. A svećenik govori tiho molitvu himne Trisvetoga: Bože svjatij. I kad pjevači dođu do zadnjeg tropara, đakon sagnuvši glavu prema svećeniku i držeći u ruci trima prstima orar govori: Blagoslovi, Vladiko, vremja Trisvjatago. A svećenik blagoslivljajući ga uzvikuje: Jako svjat... Zatim đakon pristupa bliže k svetim vratima i okrenuvši se prema narodu te podigavši s tri prsta desne ruke vrh orara govori povišenim glasom: I vo vjeki vjekov... Zbor: Amin. Dok se pjeva Trisveto, svećenik i đakon i sami govore ga čineći ujedno tri mala poklona pred svetom trpezom.

124. Zatim đakon govori svećeniku: Poveli, Vladiko. I idu na gornje mjesto /*apsidijalno prijestolje*/. Svećenik idući govori: Blagosloven grjadi... Đakon: Blagoslovi, Vladiko... Svećenik: Blagosloven jesi na prijestolje... I blagosliva gornje mjesto /*apsidijalno prijestolje*/. Valja primjetiti da nije potrebno da svećenik uzađe na aps. prijestolje i sjedne na nj, već treba da sjedne s južne strane aps. prijestolja.

125. Kad se završi himan Trisvetoga, đakon stane blizu svetih vrata držeći se prva tri prsta desne ruke orar, uzdigne ga i reče: Vonmjem! A svećenik blagosliva narod i uzvikuje: Mir vsjem. I opet đakon: Premudrost, vonmjem! I vraća se k svećeniku. Zbor pjeva prokimen, psalam Davidov. Poslije toga đakon: Premudrost! A štilac obučen u stihar izlazi na sredinu crkve pred soleju i čita naslov Apostola... I opet đakon: Vonjmjem. Kad se završi čitanje Apostola, svećenik govori: Mir ti. Đakon: Premudrost. Zbor: Aliluja sa stihovima.

126. Dok se pjeva Aliluja đakon uzevši kadionicu i usipavši u nju tamjana pristupa k svećeniku i govori: Blagoslovi, Vladiko kadilo. A pošto je na riječi svećenika: Blagosloven Bog... primio blagoslov, kadi svetu trpezu naokolo, zatim cijelo svetište, svećenika, pobočne ikone ikonostasa, obje pjevnice i narod. A svećenik stojeći pred svetom trpezom govori tiho molitvu Evanđelja: Vozsijaj vo serdcah naših... Odloživši kadionicu na obično mjesto đakon pristupa k svećeniku i sagnuvši pred njim glavu te držeći krajem prstiju orar i pokazujući sveto Evanđelje govori povišenim glasom: Blagoslovi, Vladiko, blagovestitelja svjatago Apostola. Svećenik ga blagoslivlje i uzvikuje: Bog molitvami... I predaje mu Evanđelje. A pošto je đakon odgovorio: Amin, i odao poklon sv. Evanđelju, uzima ga i izlazi na sveta vrata predvođen svjećonošcima, koji s pokrajnjih vrata izađu van, te ide i stane na ambon ili na određeno mjesto nešto podalje od svetih vrata i tu metne na analoj sv. Evanđelje, čita ga okrenut prema narodu. Svećenik stojeći pred svetom trpezom i gledajući prema Zapadu uzvikuje: Premudrost, prosti, uslišim svjatago Evangelija. Zatim blagoslivljajući govori: Mir vsjem. Zbor: I duhovi tvojemu. Đakon: Od N. /*reče ime*/ svjatago Evangelija čtenije. Zbor: Slava Tebje... Zatim đakon otišavši k svetim vratima predaje sveto Evanđelje sklopljeno svećeniku, a on ga cjeliva i stavlja na sredinu svete trpeze pred svetohraništem ili ga metne na desnu stranu svete trpeze. A sveta vrata opet se zatvaraju.

127. Đakon stavši na obično mjesto počinje ovako: Rcjem vsi... Svećenik govori tihu molitvu: Gospodi Bože naš... Uzvik: Jako milostiv... Zbor: Amin. Zatim đakon: Pomolitesja, oglašenij... Svećenik govori tiho molitvu oglašenih: Gospodi Bože naš... Uzvik: Da i ti s nami... Zbor: Amin. Svećenik razgrne iliton. Đakon govori povišenim glasom: Jelici oglašeniji izidite. Oglašeniji, izidite. Da nitko od oglašenih...

128. Svećenik govori tihu molitvu vjernih prvu. Blagodarim tja... Đakon: Zastupi, spasi, pomiluj... Zbor: Gospodi pomiluj. Đakon: Premudrost. Svećenik vozglas: Jako podobajet Tebje... Zbor: Amin. Đakon: Paki i paki... Svećenik govori tihu molitvu vjernih drugih: Paki. Đakon: Zastupi, spasi... Zbor: Gospodu pomiluj. Đakon: Premudrost! I ulazi u svetište na sjeverna vrata. Svećenik ne okrečući se prema narodu uzvikuje: Jako da pod državoju Tvojeju... Zbor: Amin. I otvaraju se sv. vrata.
129. Dok se pjeva pjesma kerubinska đakon uzevši kadionicu i usipavši u nju tamjana prilazi k svećeniku i govori: Blagoslovi, vladiko, kadilo; primivši od svećenika blagoslov /*riječima: blagosloven Bog...*/ govori Ps. 50 i kadi sv. trpezu naokolo, onda sliku iza prestola, pa žrtvenik predloženih darova, slike ikonostasa, oba zbora i narod. Zatim vrativši se na južna vrata u svetište pokadi svećenika. Svećenik pak dignuvši u vis ruke govori tiho molitvu: Niktože dostoin ot...
Završivši kađenje đakon stane s desne strane svećenika i prstenikom lijeve ruke drži kadionicu. Zatim svećenik i đakon dignuvši u vis ruke govore zajedno tri puta pjesmu Kerubinsku, a iza svakoga molenja čine mali poklon. Potom, gdje je običaj, svećenik i đakon cjelivaju svetu trpezu, po volji i ručni križ, pa onda odlaze ravno, đakon naprijed, k stolu Proskomidije. Tu svećenik uzevši kadionicu s tri maha pokadi svete darove i moleći u sebi: Bože milostiv budi mnje grješnomu. Zatim preda kadionicu đakonu, a ovaj je drži jednim prstom svoje desnice.
Onda đakon govori svećeniku: Vozmi, vladiko. A svećenik uzevši veliki pokrovac, zvani uzduh, meče ga na lijevo rame đakona govoreći: Vozdježite ruki vasja... Zatim svećenik uzima sveti diskos prekriven svojim pokrovcem i stavi ga sa svom pažnjom na glavu đakona, a đakon pridržavajući lijevom rukom kraj orarija drži diskos uz čelo. Sam pak svećenik pošto je uzeo u ruku svetu čašu pokrivenu malim pokrovcem drži je pred grudima. Onda obojica izlaze na sjeverna vrata predvošeni svjećonošama. A ovi idu pred carska vrata i tu stanu sučelice. Đakon pak izlazeći uzvikuje: Vsjah vas.. i na carska vrata ulazi u svetište i tu s desne strane čeka svećenika. Svećenik iza đakona govori povišenim glasom: Svjatejšago vselenjskako..., a kad uzvikuje: Vsjeh vas..., okreće se prema narodu i potom ulazi u svetište. Zbor: Amin i pjeva: Jako da Carja...
130. Svećenik ušavši na sveta vrata stavi svetu čašu na oltar, a onda uzme i sveti diskos od đakona te stavi njega na svetu trpezu s lijeve strane čaše. Isto tako i male pokrovce, što ih je skinuo s diskosa i čaše, metne na jednu stranu svete trpeze. Potom uzme s ramena đakona veliki pokrovac, zvani uzduh, okadi ga nad kadionicom i pokrije njime darove govoreći: Blagoobraznij... Zatim uzevši kadionicu iz ruku đakona s tri maha okadi darove i govori: Ublaži, Gospodi... Dok se ovo govori zatvaraju se carska vrata. Svjećonoše pak učinivši zajednički poklon pred carskim vratima vraćaju se na svoja mjesta.
131. Zatim svećenik, predavši kadionicu, raspusti felon i naklonivši glavu govori đakonu: Pomjeni mja, brate i soslužitelju. A đakon: Da pomjanet... Potom svećenik: pomolisja o mnje, soslužitelju moj. Đakon sagnuvši glavu te držeći orar s dva prsta desnice govori svećeniku: Duh Svjatij naidet. Svećenik: Tojžee Duh... A đakon njemu: Pomjani mja, Vladiko, svjatij! Svećenik: Da pomjanet tja Gospod Bog... Đakon: Amin.
132. Đakon naklonivši se svećeniku izlazi na sjeverna vrata i stavši na obično mjesto govori: Ispolnim... Nakon što je svete darove stavio na svetu trpezu, svećenik govori tiho molitvu prinošenja: Gospodi Bože Svedržitelju. Uzvik: Ščedrotami... Zbor: Amin. Svećenik okrenuvši se prema narodu blagosliva. Mir vsjem. Zbor: I duhovi Tvojemu. Đakon: Vozljubim drug druga. Zatim svećenik sagibajući se tri puta te govoreći tiho tri puta: Vozljublje cjeliva svete darove onako kako su prekriveni, prvo sveti diskos, potom svetu čašu, a na koncu rub svete trpeze ispred sebe. A đakon čini tri mala poklona na mjestu gdje stoji i cjeliva svoj orar gdje je slika svetog križa i ovako uzvikuje: Dveri, dveri... Svećenik uzdiže veliki pokrovac, zvani uzduh i drži ga

iznad svetih darova te zajedno s narodom govori vjeroispovijest: Vjeruju vo jedinago Boga... ne čineći nikakva poklona kod „i vočelovješčajasja". Zatim poljubivši uzduž meče ga na jednu stranu.
133. Đakon. Stanjem dobre... Zbor: Milost mira... I đakon: učinivši mali poklon, na južna vrata ulazi u svetište te stane s desne strane svećenika i ako je potrebno, uzme ripidu, pa pobožno maše njome nad darovima. Ako pak ne bi bilo ripida, složi mali pokrovac i njime to isto čini. Svećenik uzvikuje: Blagodat Gospoda... i blagosliva narod. Zbor: I so duhom tvojim. Svećenik okrenuvši se prema Istoku i uzdignuvši ruke uzvikuje: Gorje imjeim serdca. Zbor: Imami ko Gospodu. Zatim svećenik prekriživši ruke na grudima i naklonivši se pred svetom trpezom govori: Blagodarim Gospoda. Zbor: Dostojno i pravedno... Svećenik pak govori tiho molitvu: Dostojno i pravedno Tebje pjeti... Uzvik: Pobjednuju pjesn... Tada đakon stane s lijeve strane svećenika i uzevši desnom rukom svetu zvijezdicu dotakne se svetog diskosa s gornje strane, zatim donje, lijeve i desne, čineći na ovaj način znak križa nad njim i poljubiši zvijezdicu stavi je na svetu trpezu. Dok dok pjeva: Svjat, svjat..., svećenik se ne križa zvijezdicom.
134. Zatim đakon stane s desne strane svećenika i ako je potrebno uzme u ruke ripidu ili mali složeni pokrovac te šutke sa svom pažnjom i strahopočitanjem maše okolo sa svetim darovima. Svećenik tiho govori molitvu: So simi i mi blaženimi... Na riječi: Prijem hljeb vo svjatija... ne uzima u ruke diskos niti ga podiže, nego ga blagosliva jedanput. Zatim naklonivši glavu i pokazujući rukom diskos, a to isto čini i đakon orarom, govori glasno: Primite, jadite... Zbor: Amin. Svećenik i đakon čine zajedno duboki poklon znamenujući se znakom križa.
Svećenik tiho govori: Podobnje i čašu... i opet blagosliva jedanput. I naklonivši glavu i pokazujući rukom svetu čašu, a to isto čini i đakon orarom govori glasno: Pijte od neja...Zbor: Amin. I opet svećenik i đakon čine zajedno duboki poklon znamenujući se znakom križa.
135. Svećenik moli tiho molitvu: Pominajušče ubo... Đakon prekrstivši ruke desnom rukom uzdiže malo sveti diskos, a lijevom svetu čašu čineći znak križa nad ilitonom, svećenik pak uzvikuje: Tvoja od Tvojih... Zbor: tebje pojem, Tebje blagoslovim... I svećenik i đakon čine mali poklon. Zatim svećenik moli tiho molitvu: Ješče prinosim... Đakon odlaže na stranu ripidu ili pokrovac i prilazi bliže svećeniku, a onda oba čine čine pred svetom trpezom tri mala poklona. Zatim đakon naklonivši glavu i pokazujući orarom sveti kruh tiho govori: Blagoslovi, vladiko, svjatij hljeb. A svećenik uspravivši se blagosliva hljeb govoreći: I sotvori... I opet đakon pokazujući orarom svetu čašu govori: Blagoslovi, vladiko, svjatuju čašu... Svećenik pak blagoslivlajući govori: A ježe vo časi sej... Blagoslovi, vladiko, oboje. I svećenik blagosliva oba dara govoreći: Preloži Duhom Tvojim svjatim. Đakon: Amin, amin, amin. Zatim se đakon naklonivši glavu svećeniku vraća na svoje mjesto, gdje je prije stajao i uzevši ripidu maše njome nad svetim darovima kao prije.
136. Svećenik govori tiho molitvu: Jakože biti pričaščajučimsja..., a onda uzevši kadionicu uzvikuje: Izrjadnje o presvjatej... I kadi darove s prednje strane svete trpeze – triput. Zatim prekriva svetu čašu njezinim malim pokrovcem ili rupčićem. Zbor pjeva: Dostojno jest... ili se mjesto „Dostojno" pjeva irmos dotičnog praznika. Dok pjevači to pjevaju, đakon kadi svetu trpezu ukrug i spominje mrtve, koje hoće. Svećenik pak tiho: O svjetem Joanje prorocje... I spominje mrtve, koje hoće, poimence. I upokoj ih... Iza „Dostojno" svećenik uzvikuje: Vo pervih pomjani... Đakon spominje žive. Zbor: I vsjeh i vsja. Svećenik tiho moli: Pomjani Gospodi, grad sej... I spominje žive, koje hoće, poimence. Uzvik: Daždnam... Zbor: Amin. Svećenik se okreće prema Zapadu, ali ne odstupa od sredine svete trpeze i blagoslivajući govori: I da budut... Zbor: I so duhom tvojim.
137. Đakon primivši od svećenika dozvolu čini mali poklon i obišavši svetu trpezu izlazi na sjeverna vrata, a onda stavši na obično mjesto govori: Vsja svjatija pomjanuvše... Svećenik

govori tiho molitvu: Tebje predlagajem život naš... Uzvik: I spodobi nas, Vladiko... Zbor: Oče naš... Dok se pjeva molitva Gospodnja, svećenik diže ruke u vis, zatim govori: Jako Tvoje jest carstvo... Zbor: Amin. Svećenik se okreče prema Zapadu, ali ne odstupa od sredine svete trpeze blagoslivajući govori: Mir vsjem. Zbor: I duhovi tvojemu. Đakon: Glavi vaša Gospodevi priklonite! Zbor: Tebje, Gospodi! Svećenik tiho moli: Blagodarim tja... Uzvik: Blagodatiju i ščedrotami... Zbor: Amin. I odmah svećenik govori tiho molitvu: Vonjmi, Gospodi... Đakon pak stavši pred carskim vratima opasuje se orarom u obliku križa, ako nije to već prije učinio na molitvu Gospodnju... Svećenik, a podjednako i đakon na mjestu gdje jest, čine tri mala poklona govoreći tiho: Bože milostiv budi... I svećenik otkriva čašu... Kada đakon vidi svećenika, gdje pruža ruke da primi sv. kruh, govori glasno: Vonjmjemi! A svećenik pogavši malo sveti kruh uzvikuje: Svjataja svjatim! Zbor: Jedin svjat... I pjeva pričesni stih.

138. Đakon učinivši mali poklon ulazi na južna vrata u svetište i stavši s desne strane svećenika čini mali pokon i govori: Razdrobi, vladiko, svjatilj hljeb. A svećenik sa svom pažnjom i poštovanjem lomi hljeb na četiri čestice i to na ovaj način: najprije ga razdijeli na dva dijela, pa onaj dio koji drži u desnoj ruci, tj. koji nosi naziv XC - KA, stavi na diskos; zatim razdijeli dio, koji drži u lijevoj ruci, poprijeko između slova IC i NI, te česticu IC metne s gornje strane, a česticu NI s lijeve strane diskosa; potom uzevši opet drugi dio dijeli ga poprijeko između slova XC i KA i česticu XC položi na donji diskos, a česticu KA s desne strane čineći time znak križa na diskosu. Istovremeno govori: Razdrobljajetsja... Zatim đakon pokazujući orarom svetu čašu govori: Ispolni, vladiko, svjatij potir. Svećenik pak pošto je uzeo gornju česticu, koja nosi ime IC spusti je u čašu. Đakon: Amin. Zatim svećenik otare prste nad diskosom.

139. A kada se obavlja obred „teplote", đakon pružajući toplu vodu govori svećeniku: Blagoslovi, vladiko, teplotu. Svećenik blagoslivaljući govori: Blagoslovena teplota svjatih Tvojih... I đakon ulijeva u svetu čašu malo vode u znaku križa govoreći: Teplota vjeri... A onda odloživši posudicu s toplom vodom, stane malo postrance.

140. Đakon obilazi svetu trpezu, i ako je potrebno opere si dlan desne ruke, a onda na riječi svećenika: Đakone, pristupi..., ide na lijevu stranu svećenika i pokloni mu se s poštovanjem moleći oproštenje. Svećenik lomi česticu svetog kruha s napisom XC i jedan dio od nje pruži đakonu. Đakon pak poljubivši ruku, koja mu je pružila česticu, uzme na dlan desne ruke, koju je u obliku križa položio preko lijeve, sveti kruh i govori: N. svjaščeno đakonu prepodajtsja... Potom đakon, priklonivši glavu, ide iza svete trpeze i moli isto tako kao i svećenik govoreći: Vjeruju, Gospodi i ispovjeduju... Slično i svećenik, učinivši mali poklon, s prva dva prsta desne ruke uzima drugi dio čestice, koja ima napis XC i govori: Česthoje i prosvjetoje... I priklonivši glavu moli govoreći: Vjeruju, Gospodi, i ispovjeduju... I tako uzimaju hljeb iz svojih ruku sa strahopoštovanjem i sa svom opreznošću prvo svećenik, onda đakon.

141. Zatim svećenik uspravivši se prihvati desnom rukom čašu, a lijevom mali rupčić, kojeg drži pod bradom i uzima Krv iz čaše govoreći: čestnija i svjatija krove... I otrijevši svoje usne i rub svete čaše malim rupčićem govori: Se prikosnusja ustnam mojim... Potom pozivlje đakona govoreći: Đakone, pristupi. Đakon pristupa i čini mali poklon govoreći: Se prihoždu... I: Prepodažd mi, vladiko. Svećenik prihvati desnom rukom rupčić i zaglavak čaše, a lijevom rukom drži podnožak čaše. Zatim đakon uzima okrajak rupčića i drži ga obim rukama pod bradom, a svećenik mu podjeljuje pričest iz svete čaše govoreći: Pričaščajetsja rab Božji đakon N...I poslije pričesti đakona govori svećenik: Se prikonetsja ustnam tvojim... Đakon uzme sveti diskos i gdje je upotreba grubo propisana, otare ga pomno gubom nad svetom čašom tako da ni najmanja čestica ne ostane na diskosu. A onda ako se ne dijeli sveta pričest vjernicima pokrije svetu čašu rupčićem i malim pokrovcem, a pod jedno stavi također i sklopljenu zvijezdicu i složene pokrovce povrh svetog diskosa. Otvaraju se sveta vrata.

142. Đakon, učinivši mali poklon, s poštovanjem uzima od svećenika čašu i ide k svetim vratima te podigavši svetu čašu pokaže je narodu govoreći: So strahom Božjim i vjeruju pristupite. Zbor: Blagosloven grjad. Svećenik idući za đakonom uzima od njega svetu čašu i blagosliva njime narod s carskih vrata: Spasi...! I vraćaju se oba k svetoj trpezi.
Ako se vjernicima dijeli pričest, đakon metnuvši žličicu u čašu, pokri je rupčićem ili njezinim pokrovom, ili jednim i drugim i učinivši mali poklon s poštovanjem uzima od svećenika čašu i ide k svetim vratima te podigavši svetu čašu pokaže je narodu govoreći: So strahom Božjim i vjeru. Zbor: Blagosloven grjadi... Svećenik idući za đakonom uzima od njega svetu čašu i govori molitvu: Vjeruju, Gospodi... Istovremeno uzima đakon diskos sa svete trpeze. Završivši molitvu svećenik otkriva svetu čašu, a pokrovac i rupčić drži lijevom rukom, dijeli pričest govoreći: Čistnago i presv. Đakon pak drži diskos pod bradom pričesnika. Iza pričesti svećenik pokriva čašu rupčićem ili pokrovcem ili obojim, ostavivši žličicu u čaši, a onda čašom blagosliva narod: Spasi, Gospodi... I vraćaju se oba k svetoj trpezi. Može se postupiti i na ovaj način: Đakon pokrije svetu čašu rupčićem i njenim pokrovcem, a onda učinivši mali poklon s poštovanjem uzima od svećenika čašu i ide k svetim vratima te podigavši svetu čašu pokaže je narodu govoreći: So strahom Božjim i vjeroju pristupite. Zbor: Blagosloven grjadi... Potom se đakon vraća k svetoj trpezi, gdje odloži čašu i skine s nje mali pokrovac. Svećenik uzme čašu sa i rupčićem, a đakon diskos, pa izlaze van uz svetišta. Zatim pristupaju koji se žele pričestiti. Poslije molitve: Vjeruju, Gospodi..., koju je izrekao svećenik, vjernici sa svom poniznošću i strahopočitanjem, prekrstivši ruke na grudima čine mali poklon i jedan za drugim pristupaju da se pričeste ili primaju pričest na drugi način kako je već običaj. Svećenik pak pričešćujući govori svakom pričesniku: Čestnago i presvjatago...
Nakon obavljene pričesti vjernika svećenik ostavlja žličicu u čaši i prekriva je rupčićem, zatim vrativši se s đakonom u svetište metne svete darove na svetu trpezu, a đakon pokrije svetu čašu njenim pokrovcem. Potom svećenik uzevši opet svetu čašu blagosliva s njome sa carskih vrata i uzvikuje: Spasi Bože, ljudi Tvoja... Zbor: Vidjehom... I vraćaju se oba k oltaru.
143. Svećenik stavi svetu čašu na svetu trpezu i pokadi je triput govoreći u sebi: Voznesisja na nebesa... Zatim vrati kadionicu đakonu i uzevši sveti diskos stavi ga na glavu đakonu. Đakon pak držeći ga s poštovanjem uz čelo i gledajući van prema vratima i ništa ne govoreći ide između trpeze i carskih vrata ravno k stolu proskomidije, gdje odloži sv. diskos; zatim čeka ovdje svećenika. Svećenik pak učinivši mali poklon i uzevši svetu čašu te okrenuvši se prema vratima pogleda na narod i govori tiho: Blagosloven, Bog naš, a onda uzvikuje: vsegda, ninje i prisno... Zbor: Amin. Da ispolnatsja usta naša... Potom svećenik odlazi k stolu proskomidije, dočim đakon kadi svete darove i svećenika. Svećenik odloživši svete darove i učinivši mali poklon vraća s k svetoj trpezi.
144. Đakon razrješivši po običaju orar izlazi na sjeverna vrata i stavši na obično mjesto govori: Prosti prijemše... Svećenik govori tiho molitvu zahvale: Blagodarim Tja... I složivši iliton i učinivši znak križa nad njim sa svetim Evanđeljem metne knjigu pvrh ilitona. Uzvik: Jako Ti jesi... Zbor: Amin. I svećenik sišavši, prema svetim vratima govori: So mirom izidjem. Zbor: O imeni Gospodni. Đakon: Gospodu pomolimsja. Zbor: Gospodi pomiluj. Svećenik izlazi na sveta vrata u hram i stavši među obje pjevnice glasno govori zaambonsku molitvu: Blagoslavljaj... Zbor: Amin. Zatim: Budi imja Gospodne..., i gdje je običaj ps. 33: Blagoslovlju Gospoda... Dok se govori zaamonska molitva đakon stoji s desne strane pokazujući orarom na ikonu Gospoda Krista. Kad se završi molitva, svećenik ulazi na sveta vrata i odmah okrenuvši se prema stolu proskomidije govori molitvu koja se moli dok se konzumiraju sveti darovi: Ispolnenija zakona... Đakon ušavši na sjeverna vrata sa strahopočitanjem i sa svom opreznošću troši svete darove.

Gdje je to običaj, svećenik izašavši na sveta vrata dijeli narodu antidor, osim ako se običava obaviti poslije Otpusta.
145. Kad se završi psalam i obavi dijelenje antidora, svećenik stane u sredini ispred svetih vrata i blagoslivljajući narod govori: Blagoslovenije Gospodne... Zbor: Amin. Svećenik okrenuvši se prema Istoku govori: Slava Tebje, Hriste Bože... Zbor: Slava... I ninje... Gospodi pomiluj – triput. Blagoslovi. I svećenik okrenuvši se prema narodu govori: Hristos istinij Bog naš... Zbor: Amin.
U svečanim i izvanrednim liturgijama svećenik okrenuvši se prema narodu povišenim glasom uzvikuje uobičajeno mnogoljestvenije. Zatim svećenik ulazi u svetište i zatvaraju se sveta vrata.
Napokon svećenik i đakon u svetištu ili sakristiji skidaju sa sebe svete rize govoreći: Ninje otpuščaješi... i na običnom mjestu operu si ruke. Učinivši mali otpust zahvale se Bogu za sve i poljubivši sv. trpezu odlaze.
146. U sjemeništima, kućama nauka i drugim mjestima, gdje je više svećenika, onaj svećenik koji vrši đakonsku službu: prema tome na onoj liturgiji, na kojoj on služi kao đakon, prima svetu pričest od služitelja i konzumira ono što ostane poslije pričesti.

2. Sa službom dvaju đakona

147. Dva đakona poslužuju svećenika odn. svećenike samo u svečanije dane.
148. U označeno vrijeme dolazi svećenik u crkvu, a s njime i oba đakona te pred carskim vratima čine zajedno tri mala poklona prema Istoku. Zatim svećenik naizmjence s đakonima obavlja sve kao na liturgiji sa službom jednog đakona. Iza molitve: Gospodi nizposli ruku Tvoju..., svećenik kao i oba đakona čine naklon prema desnoj i lijevoj pjevnici, a onda ulaze u svetište, svećenik i prvi đakon na desna, a drugi đakon na lijeva vrata i govore: Vnidu vo dom Tvoj... Ušavši u svetište čine tri mala poklona pred svetom trpezom i cjelivaju, svećenik sveto Evanđelje, đakoni pak svetu trpezu, a svi, gdje je to običaj, i ručni križ, što stoji na trpezi. Iza oblačenja đakoni si operu ruke i spremaju sve potrebno za predloženje. Samo prvi đakon govori: Blagoslovi, vladiko... i ostalo. Inače se proskomidija vrši kao obično.
149. Poslije Otpusta na proskomidiji đakoni pokade predložene darove u tri maha, zatim idu zajedno sa svećenikom pred svetu trpezu i govore sebi: Vo grobje plotski... i ostalo, te kade svetu trpezu s prednje strane zajedno, zatim prvi đakon desnu, a drugi lijevu stranu svete trpeze, i opet zajedno s Istoka, potom sliku oltarnu /*Apsidijalnu*/ te druge slike u svetištu. Tako isto prvi đakon opkadi križ, a drugi ikonu Bogorodice, ako se nalazi iza svete trpeze. Zatim izlaze iz svetišta. Prvi đakon na južna, drugi na sjeverna vrata te dolaze pred carska vrata i kade slike ikonostasa i to prvi počev od ikone Spasitelja, a drugi od ikone Bogorodice, a onda prvi đakon desnu, a drugi lijevu pjevnicu. Narod kade jedan s desne, a drugi s lijeve strane, bilo sa soleje, gdje je to običaj, prolazeći crkvom sve do predvorja. Zatim idu u svetište, prvi đakon na južna, a drugi na sjeverna vrata i opet opkde svetu trpezu, ali samo s prednje strane, a isto tako i služitelja.
150. Zatim vrativši kadionice poslužiteljima obojica prilaze svećeniku i obavljaju sve kao na liturgiji s jednim đakonom. Potom izlaze, prvi đakon na južna vrata, a drugi na sjeverna vrata, te pošto su stali na svoja mjesta pred carskim vratima, čine tri mala poklona govoreći u sebi tri puta: Gospodi ustnje moji... I prvi đakon počinje riječima: Blagoslovi...
151. Prvi đakon govori veliku ekteniju. Dok pjevači pjevaju prvi antifon ili pjesme određene tipikonom, isti đakon, učinivši mali poklon, silazi sa svog mjesta i stane pred ikonom Krista držeći također, kao obično, orar s tri prsta desne ruke. Po završetku drugi đakon pošavši stane na obično mjesto i govori: Paki i paki... Dok pjevači pjevaju drugi antifon ili pjesme određene tipikonom, on jednako čini kao prvi đakon kod predašnjeg antifona i stane pred ikonom

Bogorodice. Iza drugog antifona zbor pjeva: Slava... I ninje... Jedinorodnij Sine... A svećenik u sebi ništa ne govori te niti sam, a niti đakoni ne čine nikakva poklona na „voplotitisja".
Zatim se prvi đakon vraća na obično mjesto i govori: Paki i paki... Završivši ekteniju obojica se vraćaju u svetište, prvi na južna, a drugi na sjeverna vrata, i stanu s desne i lijeve strane svećenika.
152. Kada pjevači pjevajući treći antifon ili Blaženstva dođu do Slave ili do zadnjih stihova blaženstva, svećenik i đakoni čine tri mala poklona. Onda svećenik predaje sveto Evanđelje prvom đakonu, a sam raspusti felon. Zatim on i prvi đakon od desne strane obilaze svetu trpezu, dok drugi đakon uzima kadionicu. I svi izlaze na sjeverna vrata predvođeni svjećonošama. Naprijed stupa drugi đakon s kadionicom, zatim prvi đakon s Evanđeljem, a zadnji ide svećenik. Kad dođu pred carska vrata, svjećonoše stanu sučelice, jedan pokraj ikone Bogorodice, drugi pak pokraj ikone Spasitelja, prvi đakon s desne, a drugi s lijeve strane. Svećenik stoji u sredini njih.

Na mali Ulaz

Prvi đakon govori: Gospodu pomolimsja, i svećenik moli tiho molitvu Ulaza. Kad se završi molitva, prvi đakon govori svećeniku pokazujući desnicomna Istok: Blagoslovi, vladiko, svjatij vhod. Svećenik blagoslivlja, a prvi đakon daje svećeniku Evanđelje da ga poljubi. Kad se završi zadnji stih antifona ili Blaženstva, drugi đakon stupi u sredinu, a prvi stane iz anjega i govori: Premudrost, prosti! Zatim svi ulaze u svetište, drugi đakon vraća kadionicu, a prvi đakon stavlja Evanđelje na svetu trpezu.
153. Kada pjevači dođu do posljednjeg tropara prvi đakon govori: Blagoslovi, vladiko, vremja trisvjatago! A svećenik: Jako svjat jesi... Prvi đakon: I vo vjeki vjekov. I dok se pjeva trisveto, i sam svećenik i đakon govore Trisveto. Zatim idući za đakonima na apsidijalno prijestolje /*gornje mjesto*/, svećenik govori: Blagosloven grjadij... Prvi đakon: Blagoslovi vladiko.
154. Kad se završi pjesma Trisvetoga, đakoni stanu blizu svetih vrata i prvi đakon govori: Vonjmjem! Svećenik: Mir vsjem. A drugi đakon: Premudrost, vonjmjem! Iza prokimena prvi đakon: Premudrost! A kad štilac rekne naslov Apostola, drugi đakon: Vonjmjem! Pod konac čitanja Apostola, đakoni se sa svećenikom vraćaju pred svetu trpezu. A kad završi čitanje Apostola, svećenik govori: Mir Ti. Prvi đakon: Premudrost, vonjmjem.
155. Dok se pjeva Aliluja, đakoni uzevši kadionice i usipavši u njih tamjana prilaze k svećeniku i govore: Blagoslovi, vladiko, kadilo. I primivši blagoslov kade svetu trpezu najprije s prednje strane obojica zajedno, zatim prvi đakon desnu, a drugi lijevu stranu, i opet obojica zajedno istočne strane, zatim kade oltarnu sliku /*apsidijalnu*/ kao i ostale slike u svetištu, drugi đakon također predložene darove, a obojica ostalo kako je to običaj. Zatim đakoni odloživši kadionice na obično mjesto prilaze k svećeniku i prvi đakon govori glasno: Blagoslovi vladiko, blagovestitelja svjatago Apostola... Svećenik: Bog, molitvami... predaje mu sveto Evanđelje. Potom prvi đakon ide kroz carska vrata i stane na ambon ili na označeno mjesto podalje od svetih vrata i tu stavi na analoj sveto Evanđelje te ga čita okrenut prema narodu. Drugi pak đakon uzvikuje iz svetišta: Premudrost, prosti, uslišim svjatago Evangelija. Svećenik: Mir vsjem. Prvi đakon: Od N. SvjatagoEvangelija štenije. Drugi đakon: Vonjmjem! Kad se završi Evanđelje, svećenik govori: prvom đakonu: Mir ti blagovjestujuščemu. Zatim prvi đakon sklopi Evanđelje i otišavši k svetim vratima vraća ga sklopljena svećeniku. A sveta vrata se zatvaraju.
156. Potom đakon izišavši na svoja vrata stane na obično mjesto i prvi đakon počinje: Rcjem vsi... A drugi: Pomolitesja, oglašeniji... Prvi đakon: Jelici, oglašeniji... Zbor: Gospodi, pomiluj. Prvi: Zastupi... Premudrost. Drugi: Paki i paki... Premudrost! Zatim obojica svaki na svoja vrata ulaze u svetište. I otvaraju se sveta vrata.

157. Dok se pjeva kerubinska pjesma, đakoni uzevši kadionice i usipavši u njih tamjanate primivši blagoslov mole ps. 50 i kade svetu trpezu, đakoni stanu uz svećenika držeći kadionicu prstenikom lijeve ruke, a onda dignuvši ruke zajedno sa svećenikom mole triput himnu kerubimsku, a iza svakog molenja čine mali poklon. Potom, gdje je običaj, svećenik cjeliva svetu trpezu i ručni križ, a đakoni rub svete trpeze, pa onda izravnim putem, đakoni naprijed, silaze k stolu proskomidije i tu svećenik uzevši kadionicu od prvog đakona pokadi svete darove. Prvi đakon kaže svećeniku: Vozmi. Vladiko. A svećenik uzevši veliki pokrovac, predaje ga drugom đakonu, koji prstenikom desne ruke drži kadionicu i kaže: Vozdježite ruki vaša... Zatim svećenik uzevši sveti diskos stavi ga povrh glave prvog đakona, a ovaj obim rukama drži diskos uz čelo, podržavajući ujedno lijevom rukom kraj orara. Svećenik pak uzima čašu. Potom svi, predvođeni svjećonošama izlaze na sjeverna vrata. Drugi đakon, koji prvi izlazi govori: Vsjeh vas..., a nakon njega prvi đakon isto ponavlja. Svećenik pak uzvikuje: Svjatjejšago, vselenjskago... Potom đakoni ušavši malko u svetište na sveta vrata, stanu sučelice, drugi s lijeve, a prvi s desne strane. Rekavši: I vsjeh vas... svećenik ulazi u svetište te pošavši s đakonima metne svetu čašu na svetu trpezu. Isto tako uzevši od prvog đakona sveti diskos, stavi i njega na svetu trpezu na lijevo od čaše. Zatim uzme od drugog đakona kadionicu i okadi svete darove. Dok se ovo obavlja zatvraju se sveta vrata, a onda slijedi obični razgovor između svećenika i đakona /*oba*/. Naklonivši se svećeniku đakoni izlaze svak na svoja vrata i stanu na obično mjesto. Prvi govori: Ispolnim...

158. Drugi đakon: Vozljubim drug druga... Tada đakoni skupa sa svećenikom čine tri mala poklona na mjestu gdje stoje, te jedan đakon ljubi drugoga u lijevo rame. Prvi đakon uzvikuje: Dveri, dveri... Na „i voče loveščasja" đakoni ne čine nikakva poklona kao ni svećenik. Prvi đakon: Stanjem dobrje... Zatim đakoni učinivši mali poklon, svaki na svoja vrata ulaze u svetište i stanu uz svećenika. Ako je potrebno, prvi đakon uzme ripidu ili mali složeni pokrovac te maše oprezno nad svetim darovima. Na pobjednu pjesmu drugi đakon uzevši desnom rukom zvjezdicu dotakne se svetog diskosa, kako je gore rečeno, i poljubivši zvjezdicu stavi je na svetu trpezu.

159. Dok se izgovaraju riječi pretvorbe, pored svećenika i đakoni pokazuju na sveti diskos, a onda na svetu čašu. Iza pretvorbe, tako sv. kruha kao i svete čaše i đakoni se zajedno sa svećenikom duboko klanjanju čineći znak križa. Pošto je svećenik tiho rekao molitvu „Pominajušče", prvi đakon uzima desnom rukom sveti diskos, drugi pak đakon desnom rukom svetu čašu tako da se desnica prvog đakona nasloni o desnicu drugog đakona, potom pridignu malo svete darove čineći njima znak križa nad ilitonom, a svećenik uzvikuje: Tvoja do Tvojih... Onda odloživši diskos i čašu svećenik i đakon čine mali poklon. Zatim svećenik govori tiho molitvu: Ješće prinosim... a dotle prvi đakomn odloži ripidu odnosno pokrovac, a onda oba đakona pristupaju bliže k svećeniku, koji zajedno s njima pred svetom trpezom čini tri mala poklona. Zatim prvi đakon pokazuje orarom na sveti kruh i govori: Blagoslovi, vladiko, svjatij hljeb... Iza blagoslova đakoni govore: Amin. Zatim prvi đakon pokazuje orarom jedne i druge darove te govori: Blagoslovi, vladiko, oboje! I nakon blagoslova đakoni govore: Amin, Amin, Amin. Potom naklonivši se svećeniku oba se đakona vraćaju na mjesto gdje su prije stajali i ako je potrebno prvi đakon uzima ripidu i maše njome nad svetim darovima kao prije.

160. Dok pjevači pjevaju „Dostojno jest", đakoni kade svetu trpezu s bokova i s Istoka, svaki sa svoje strane te spominju mrtve koje hoće. A iza „Vo pervih pomjani" đakoni spominju žive. Poslije uzvika: I da budut milosti... đakoni učinivši mali poklon i primivši dozvolu od svećenika izlaze svaki na svoja vrata i stanu na obično mjesto. Drugi đakon govori: Vsja svjatija pomjanuvše... Pošto je svećenik rekao: Mir vsjem, a zbor: I duhovi tvojemu, drugi đakon uzvikuje: Glavi Vaša Gospodevi priklonite. Dok svećenik govori tiho molitvu: Vonjmi, Gospodi..., đakoni se stojeći pred svetim vratima opasuju orarima u obliku križa, ako nisu to već prije obavili na molitvi Gospodnjoj. Pošto je svećenik otkriio čašu, on sam, a i đakoni na mjestu gdje jesu,

čine tri mala poklona tiho govoreći: Bože milostiv budi mnje... Prvi đakon uzvikuje: Vonjmjem! Zatim đakoni ulaze, svaki na svoja vrata, u svetište i stavši uz svećenika čine mali poklon. Potom prvi đakon govori: Razdrobi, vladiko, svjatij hljeb. Nakon lomljenja svetog kruha prvi đakon govori: Ispolni, vladiko, svjatij potir. A iza mjeđahja, tamo gdje je običaj da se obavlja uljevanje tople vode, isti govori: Blagoslovi, vladiko, toplotu, te ulivši malo vode dodaje: Toplota vjeri...
161. Svećenik poziva đakona na primanje svete pričesti govoreći: Đakoni, pristupite! I onda se đakonima dijeli pričest po običaju. Iza pričesti svećenika i đakona prvi đakon pomno briše sveti diskos nad svetom čašom, i ako se ne daje sveta pričest, sve biva onako kako je rečeno u Redu liturgije sa službom jednog đakona. Ako se ima davati pričest sve biva na prvi način, kako je to gore opisano, osim što svećenik prije pričesti predaje drugom đakonu pokrovac u rupčić.
162. Iza kađenja svećenik predaju drugom đakonu kadionicu, a na glavu mu stavlja diskos sa sklopljenom zvjezdicom i složenim pokrovcima. Zatim držeći diskos uz čelo i gledajući prema vratima, ali ništa ne govoreći, drugi đakon ide između svete trpeze i svetih vrata ravno do stola proskomidije gdje odlaže diskos. Tu čeka na svećenika. Dok svećenik govori molitvu: Ispolnenije zakona..., drugi đakon sa strahopoštovanjem i sa svakom opreznošću troši svete darove, što ostanu iza svete pričesti, a onda si razriješi orar.
163. Prvi đakon, razriješivši po običaju orar, izlazi na sjeverna vrata i stavši na obično mjesto govori: Prosti prijemše... Iza uzvika: Jako Ti jesi osvjaščenije... svećenik govori: So mirom izidem. Zbor: O imeni Gospodni. Prvi đakon: Gospodu pomolimsja. Zbor: Gospodi pomiluj! Dok se moli molitva zaambonska, prvi đakon stoji s desne strane pokazujući orarom svojim na ikonu Spasitelja. Iza molitve vraća se na južna vrata u svetište. Napokon, poslije Otpusta svi skidaju rize.

3. Bez službe đakona

164. Svećenik koji obavlja liturgiju bez službe đakona čini i može sve što spada na đakona, imaju pred očima što slijedi.
165. Izostavlja pozive: Blagoslovi, vladiko, Gospodu pomolimsja, vozmi vladiko... itd. Izuzevši poziv, koji se govori iza molitve zaambonske, naime „Gospodu pomolimsja".
166. Poslije Otpusta na proskomidiji svećenik obavlja kađenje kao đakon te sa soleje kadi ikonostas, oba zbora i narod.
167. Molitve koje slijede iza velike i malih ektenija moli svećenik prije uzvika /*vozglasa*/, a ne poslije njega.
168. Na mali ulaz uzima svećenik sveto Evanđelje, obilazi svetu trpezu od desne strane i na sjeverna vrata izlazi van. Pred carskim vratima, sagnuvši glavu, govori molitvu ulaza: Vladiko, Gospodi Bože naš..., zatim desnom rukom blagoslivlja Ulaz i poljubivši Evanđelje pokazuje ga uzvičući: Premudrost, prosti! Zatim ulazi na carska vrata u svetište.
Molitvu Trisvetoga završava uzvikom: Jako svjat jesi... ne okrečući se prema narodu. Rekavši Trisveto ide iza svete trpeze govoreći obrazac blagoslova te sjedne s južne strane.
169. Kad pjevači otpjevaju pjesmu Trisvetoga, svećenik uzvikuje: Vonjmjem! I blagoslivajući govori: Mir vsjem. Premudrost, vonjmjem! Pjevači: prokimen. Svećenik: Premudrost. Štilac čita naslov Apostola. Svećenik: Vonjmjem! A kad se pročita Apostol govori štiocu: Mir ti. I odmah: Premudrost, vonjmjem. Zbor: Aliluja, sa stihovima. Tada svećenik blagoslovi kadilo te uzevši kadionicu kadi svetu trpezu naokolo, zatim cijelo svetište, pa onda soleje, ikonostas, oba zbora i narod. Već tada ili kasnije moli tiho molitvu prije Evanđelja: Vozsijaj vo sercah naših... Kad se otpjeva Aliluja sa stihovima uzvikuje: Premudrost, prosti, uslišim svjatago Evangelija, i blagoslivajući narod uzvikuje: Mir vsjem. Zbor: I duhovi tvojemu. Svećenik: Od N... svjatago

Evangelija čtenije. Zatim, uzevši knjigu Evanđelja, stavi je na analoj nešto malo izvan svetih vrata i okrenut prema narodu čita Evanđelje. Završivši čitanje sklopi knjigu, poljubi je i metne na sredinu svete trpeze ili na njezinu desnu stranu.
170. Rekavši molitvu pjesme kerubinske svećenik blagosliva kadilo, a onda kadi svetu trpezu unaokolo, zatim sliku zaprestolnu, predložene darove, a sa soleje ikonostas, oba zbora i narod. Vrativši se k svetoj trpezi te držeći prestenikom lijeve ruke kadionicu, uzdignutim uvis rukama govori triputa kerubinsku pjesmu. Zatim otišavši k žrtveniku predloženih darova, kadi u tri maha svete darove moleći u sebi: Bože, milostiv budi mje grešnomu. Potom uzevši veliki pokrovac stavlja ga na lijevo rame govoreći: Vozdježite ruki vaša..., a lijevom rukom uzima sveti diskos, a onda ušavši na carska vrata meče svete darove, kao obično, na od poslužitelja i govori: Blagoobraznij Josif... Potom uzevši kadionicu iz ruku poslužitelja kadi u tri maha svete darove govoreći: Ublaži, Gopodi.
171. Predavši kadionicu govori ekteniju: Ispolnim..., Zastupi, spasi. Na molenje Simbola uzdiže veliki pokrovac i drži ga nad svetim darovima kao obično. Na uzvik: Pobjednuju pjesenj... dotakne se zvjezdicom diskosa na način, kako to običava činiti đakon, te je poljubi i odloži na trpezi. Rekavši molitvu: Pominajušče ubo.... složi ruke unakrst, pa onda desnom rukom uzima sveti diskos, lijevom pak svetu čašu, i podigavši ih malo čini njima znak križa iznad ilitona i uzvikuje: Tvoja od Tvojih... Poslije uzvika: Izrjadno o presvjatoj... kadi svetu trpezu s prednje strane, ali ne naokolo. Pred podizanjem Agneca govori: Vonjmjem! I sam ulijeva toplu vodu u čašu prema propisu /*ako je običaj*/.
172. Kad je svećenik sve čestice što su bile na diskosu usipao u čašu prekrije čašu bilo rupčićem bilo pokrovcem bilo obojim, a povrhu diskosa stavi sklopljenu zvjezdicu, mali pokrovac i uzduh. Zatim otvorivši zavjesu ikokostasa i carska vrata, stavi žličicu povrh čaše ili je metne u čašu, pa onda učinivši malo poklon uzima svetu čašu te ide prema carskim vratima i pokazujući je uzvikuje: So strahom... Odmah dodaje: Vjeruju, Gospodi i ispovjeduju... Završivši molitve otkriva čašu i žličicom dijeli pričest. Pošto je obavljena pričest vjernika, žličicu ostavi u čaši, s rupčićem i pokrovcem prekrije putir te blagoslivajući narod govori: Spasi, Bože, ljudi... Vrativši se k svetoj trpezi, odloži čašu, opkadi je u tri maha govoreći: Voznesisja... Učinivši mali poklon, desnom rukom uzima svetu čašu, lijevom pak sveti diskos i govori najprije tiho: Blagosloven Bog naš, a onda glasno: Vsagda, ninje i prisno... te okrenuvši se prema narodu silazi k stolu proskomidije i tu sve to odloži, učinivši mali poklon vraća se k svetoj trpezi.
173. Može se također i na ovaj način postupiti: svećenik pričestivši se obriše sveti diskos nad svetom čašom, a onda prekrije čašu bilo malim pokrovcem bilo rupčićem bilo obojim. Učinivši mali poklon uzima svetu čašu i pokazujući je narodu uzvikuje: So strahom... Vrativši se k svetoj trpezi odlaže čašu i skida s nje mali pokrovac, zatim lijevom rukom prihvati čašu, a među srednji prst i prstenik iste ruke uzme diskos. Desnom pak rukom uzme žličicu i ide dijeliti pričest vjernicima. Obavivši pričest ostavi žličicu u čaši i vraća se k svetoj trpezi, gdje odloži diskos i čašu i malim pokrovcem prekrije čašu. Zatim uzima čašu i okrenuvši se prema narodu, blagosliva ga čašom govoreći: Voznesisja... Potom pod mali pokrovac stavi rupčić, kojim se čaša pokrije, a povrh svetog diskosa meče sklopljenu zvjezdicu i drugi mali složeni pokrovac i uzduh te učinivši mali pokloni uzevši svetu čašu, okrenut prema vratima, pogleda narod i govori tiho: Blagosloven Bog naš, a onda uzvikuje: vsagda i ninje... Nakon toga uzevši sa svete trpeze lijevom rukom sveti diskos, odlazi k stolu proskomidije gdje sve to odlaže, a onda učinivši mali poklon vraća se k svetoj trpezi.
174. Pošto je svećenik rekao ekteniju zahvale: Prosti prijemše..., molitvu i uzvik: Jako Ti jesi..., složi po običaju iliton. Učinivši mali Otpust vraća se u svetište i zatvara sveta vrata. Napokon,

otišavši k stolu proskomidije sa strahopočitanjem i svom opreznošću konzumira svete darove, opere si ruke i zahvalivši se Bogu odlazi.

4. Red božanstvene liturgije koja se obavlja bez svečanosti ili običnim obredom

175. Svi obredi i ceremonije koji se obavljaju na svečanoj liturgiji, imaju se obavljati također i na liturgiji običnog obreda ili kako se to običaje govoriti, na privatnoj liturgiji. Ono što prema propisima treba pojac /*pjevač*/, tj. onaj koji dvori, nego i oni koji liturgiji prisustvuju.
176. Štilac ako je moguće neka bude obučen u stihar. Njegovo pravo mjesto je izvan svetišta. Stoji s desne ili lijeve strane ikonostasa. Kad mora ulaziti u svetište, npr. da pruži svećeniku kadilo ili toplu vodu, smije ulaziti samo na pokrajnja vrata. Carska vrata i zavjesu zatvara i otvara samo svećenik.
177. Na liturgijama, koje se služe bez ikakve svečanosti, upotreba kadila nije strogo propisana, ali se hvalevrijedno primjenjuje.
178. Ako svećenik ne bi imao vremena, da pred ikonostasom izmoli sve pripravne molitve, neka ipak ne izostavi molitve: Gospodi, nizposli ruku Tvoju... Ušavši u svetište neka govori psalam: Vnidu vo dom Tvoj... i poljubivši svetu trpezu, Evanđelje i, gdje je to običaj, ručni križ, neka se obuče u svete rize.
179. Proskomiju obavlja ne u sakristiji nego na žrtveniku predloženih darova /*na prinosbenom žrtveniku*/. Upotreba pet prosfora nije propisana, dapače dozvoljeno je upotrijebiti i jednu samu prosforu za više liturgija, pa makar na onoj čestici koja se upotrebljava i ne bio utisnut žig Agneca. Ali na svakoj liturgiji mora svećenik sam rezati kruh i vaditi čestice, kao da je cijeli kruh. Upotreba tzv. sušenih hostija, kao i zloupotreba Agneca i čestica već prije od poslužitelja narezanih dokida se.
180. Mali Ulaz s Evanđeljem obavlja se kao što je propisano obilazeći svetu trpezu i izlazeći iz svetišta na sjeverna vrata.
181. Iza molitve Trisvetoga može blagosloviti s apsidijalnog prijestolja /*gornjeg mjesta*/ izostaviti pa okrenuvši se prema Zapadu te raspustivši felon i spustivši ruke sluša čitanje Apostola. Evanđelje može čitati bez analoja; ako je gdje običaj, da poslužitelj glavom pridržava knjigu pred carskim vratima.
182. Veliki Ulaz obavlja se kako je propisano izlazeći na sjeverna vrata.
183. Svećenik ne maše /*ripidom ili pokrovcem*/ nad svetim darovima, osim ako prijeti opasnost, da bi što moglo pasti u čašu. Što se tiče ulijevanja tople vode, ako se to ne može lako obaviti izostavlja se.
184. Zaambonsku molitvu govori izvan carskih vrata, a kad blagoslivlje i daje Otpust stoji na samim carskim vratima.
185. Iza Otpusta ne moli nikakve druge molitve, nego odmah zatvori carska vrata.

5. Sa svećenicima suslužiteljima

186. Zbornu liturgiju /*koncelebraciju*/ u strogom značenju te riječi služe oni svećenici koji s glavnim služiteljem izgovaraju riječi pretvorbe, a zbornu liturgiju u prenesenom smislu ili puko učestvovanje /*asistenciju*/ u njoj vrše svećenici koji riječi pretvorbe ne izgovaraju. Nema nikakve zapreke da u zbornoj litugiji svečanoj, ali ne i u liturgiji koja se služi običnim obredom, uz svećenike prave služitelje sudjeluju i svećenici asistenti.
187. Svećenici koji služe zbornu liturgiju u strogom smislu, bilo svečanu bilo s običnim obredom, udovoljavaju prvoj preuzetoj namjeni /*intenciji*/.

188. Svećenici, koji služe pravu zbornu liturgiju dužni su čitati sve svećeničke molitve kao i sve njihove završetke i uzvike se do zahvalne molitve: Blagodarim Tja... iza pričesti uključivo. Ektenije neka pak svaki govori ili sam prema redoslijedu ili neka samo sluša, a molitve govori, dok đakon ili koji svećenik glasno čita ekteniju. Svećenici pak koji u liturgiji samo sudjeluju /*kao puki asistenti*/, nisu dužni čitati svećeničke molitve, nego samo uzvike prema redoslijedu, budući da sve molitve mora čitati glavni služitelj.
189. Ceremonije i blagoslove obavlja samo glavni služitelj, a poklone čine svi zajedno. Ruke uzdižu, kad je to propisano i kad se to može lako obaviti.

a) Na svečani način

190. Preporuča se, da pripravne molitve mole svi zajedno pred ikonostasom, no ikone običava cjelivati samo glavni služitelj.
191. Kada se oblače u propisane svećeničke rize suslužitelji čitaju gore navedene molitvene obrasce. Držeći u rukama malu knjižicu liturgije /*mali liturgikon*/, po redu časti i svećeničkog ređenja svi se postroje bilo sa strane svete trpeze bilo iza nje, ali ne i ispred nej, jer ovo mjesto zauzima samo glavni služitelj s đakonom. Prvi služitelj ili asistent stane s desne ruke glavnog skužitelja, drugi s lijeve ruke njegove, treći opet s desne itd.
192. Proskomidiju obavlja jedan od suslužitelja, i samo on govori molitvu nad predloženim darovima. Ali svi suslužitelji mogu vaditi čestice prema vlastitim nakanama.
193. Glavni služitelj treba da govori ove uzvike:
Jako podobajet.... iza velike ektenije
Jako svjat jesi.... iza molitve Trisvetoga
Jako milostiv.... iza ektenije poslije Evanđelja
Jako da pod deržavoju Tvojaju... iza druge molitve vjernika
Sčedretami... uz molitve prinošenja
Pobjednuju pjesnj pojušče.... iza Svjat
Izrjadno o presvjatej.... pri spominjanju Bogorodice
I dažd nam jedinemi usti... pri koncu Anafore
I da budut milosti... iza Anafore
I sposobi nas, Vladiko... pred molitvom Gospodnjom
Jako ti jesi osvjaščenije naše... iza prilesti
Druge uzvike govore suslužitelji po redu; i da bi se redoslijed bolje održavao, glavni služitelj sagibom glave običaje pozvati suslužitelje da čitaju uzvike i tada onaj na koga dolazi red da čita, sagibom glave daje znak prvom služitelju da je spreman na to.
194. Na mali Ulaz svi raspuštenih felona i spuštenih ruku izlaze van na sjeverna vrata, mladi naprijed, te se pred carskim vratima postroje u dva reda, jedan usporedno s drugim, a glavni služitelj stane u sredinu iza svih. Molitvu Ulaza moli samo glavni služitelj. A iza uzvika đakona: Premudrost, prosti! svi ulaze za đakonom na carska vrata u svetište i zauzmu svoja mjesta oko svete trpeze.

Na mali Ulaz pred carskin vratima:

195. Suslužitelji sjede oko supsidijalnog prijestolja /*gornjeg mjesta*/ istim redom kako stoje oko svete trpeze, tj. oni koji po desnoj strani glavnog služitelja, sjede mu po lijevoj ruci, a koji stoje po lijevoj strani, sjede po desnoj ruci.

Oko apsidijalnog prijestolja:

196. Kad se pjeva Evanđelje svi ostaju na svom mjestu i imaju poglede uperene na ambon ili na mjesto gdje se pjeva evanđelje.
197. Na pjesmu kerubinsku svi dižu ruke, ako se to može bez poteškoće obaviti. No, svi govore pjesmu kerubinsku i čine propisane poklone. Kada đakon kadi svetu trpezu svi se malo odmaknu od nje da bi je đakon mogao obići.
198. S malog žrtvenika /*stola predloženih darova*/ uzimaju po jednu od stvari koje služe za svetu žrtvu, naime koplje, žličicu, da je drže pred grudima. A onda svi izlaze na sjeverna vrata van: i to najprije đakon kada čini spomen riječima: I, vsjeh vas... i stane u svetištu kraj carskih vrata, potom drugi svećenici suslužitelji, počevši od mlađih, i svaki od njih čini spomen: I, vsjeh vas..., bilo jedan ili više njih, kako je gdje običaj te se postave sučelice izvan svetišta pred carskim vratima kao na malom Ulazu. Služitelj govori: Svjatjejšago, vselenjskago... te stane pred carskim vratima i okrenut prema Zapadu uzvikuje: vsjeh vas..., a onda ulazi u svetište. Za njim idu suslužitelji i svaki zauzima svoje mjesto oko svete trpeze.
199. Kad se završi Veliki Ulaz, ako nema đakona, jedan od suslužitelja čita prvi dio ektenije: Ispolnim..., a drugi ostali dio tako da se svima dade vremena da izmole molitvu prinošenja.
200. Pošto je služitelj poljubio svete darove, suslužitelji pristupaju k svetoj trpezi po redu časti, jedan za drugim. Služitelj, odstupivši malo od svete trpeze okrene se na desnu stranu licem prema sjeveru. Svaki od suslužitelja cjeliva najprije darove, a onda rame svećenika – lijevo i desno, te stane s lijeve njegove strane, ali ponešto otraga.
Drugi cjeliva najprije svete darove, zatim glavnog služitelja, a onda prvog suslužitelja, i postavi se s njegove desne strane, a ostali čine isto tako. Glavni pak govori: Hristos posredje nas. A tko je primio cjelov odgovara: Jest i budet. Slično čine i drugi cjelivajući se međusobno.
Nakon cjelova mira služitelj se vraća pred svetu trpezu. Zatim prvi suslužitelj uzima gornji skrajnji dio velikog pokrovca /*pokrivala*/, drugi pak drugi skrajni dio, pa onda potresaju njime iznad darova. Ostali pak zauzimaju opet svoja mjesta i svi tiho mole Simbol vjere.
201. Suslužitelji, koji prinose žrtvu, pokazuju rukom sveti diskos pa onda svetu čašu, kao i glavni služitelj, te zajedno polako i pažljivo pjevaju riječi pretvorbe, isto tako zajedno govore i uzvik: Tvoja od Tvojih..., no, samo glavni služitelj blagoslivlja darove. Ovako se postupa i kod Epikleze. Treba paziti da tek onda kada je čitanje molitve koja prethodi neposredno pretvorbi posve dovršeno svi zajedno s glavnim služiteljem od početka do kraja izgovaraju riječi pretvorbe. Stoga se preporuča glavnom služitelju da posljednje riječi te molitve izgovara tiho, ali tako da ga suslužitelji mogu čuti i da pogleda, jesu li svi spremni za skupno izgovaranje riječi pretvorbe.
202. Nema li đakona, prvi dio ektenije: Vsja svjatija pomjanuvše govori jedan od suslužitelja, a drugi dio tako da se svima dade vremena za čitanje molitve: Tebje predlagajem život vesj...
203. Nakon lomljenja glavni služitelj poziva đakona i daje mu po običaju česticu svetoga kruha. Zatim govore svi tihu molitvu: Vjeruju, Gospodi... i glavni se služitelj pričešćuje tijelom Gospodnjim. Svi suslužitelji po redu časti pristupaju k svetoj trpezi sa strane malog žrtvenika /*oltar predloženih darova*/ dok glavni služitelj stoji sam s protivne strane. Pričestivši se tijelom Gospodnjim, svaki odlazi od svete trpeze sjevernom stranom, pere si, ako je potrebno prste u posudici položenoj na malom žrtveniku i idu svi redom za suslužiteljem koji zauzme svoje mjesto pri svetoj trpezi. Tek iza svećenika đakon konzumira česticu svetog kruha. Potom se glavni služitelj vraća u sredinu i uzevši presvetu Krv, odstupa malo od svete trpeze, a onda pristupaju k svetoj trpezi propisanim redom suslužitelji i pričestivši se časom, svaki se sa strane predloženih darova vraća i zauzima svoje mjesto kod svete trpeze. Napokon đakon po običaju prima pričest presvete Krvi od glavnog Služitelja.

204. Pošto se pričestio, svaki briše rupčićem rub svete čaše.
205. Zaambonsku molitvu čita glavni služitelj među obadvjema pjevnicama. Tek iza Otpusta, kada se zatvore vrata svaki skida svete rize. Čašu po običaju čisti đakon.

b) Na obični način ili privatno

206. Zborna liturgija u prenesenom smislu ili asistencija s običnim obredom odnosno privatna ne obavlja se.
207. Što je rečeno o zbornoj liturgiji svečanoj, isto vrijedi i za zbornu liturgiju običnu ili privatnu, uz izuzetke koji slijede.
208. Ne postoji nikakva zapreka da se u sjemeništima i u kućama gdje se odgaja redovnička mladež primjenjuje služba đakona i onda kada se otpravlja zborna liturgija obična odnosno privatna i da se pod njom umjereno pjeva. No, ovdje se izlažu pravila o zbornoj liturgiji običnoj koja se ima otpravljati bez službe đakona.
209. Ako ne bi bilo vremena da se pripravne molitve mole pred ikonostastom, suslužitelji neka nikada ne propuste izmoliti molitve: Nizposli, Gospodi, ruku Tvoju..., bilo da to čine svi skupa, bilo svaki za sebe. Ušavši u svetište govore ps.: Vnidu vo dom Tvoj..., i pošto su poljubili svetu trpezu, Evanđelje, i gdje je to običaj, ručni križ, oblače se u svete rize.
210. Ektenije neka se porazdjele među služitelje tako da onaj koji ne govori ima vremena da bez žurbe pročita molitvu koja joj odgovara. Ali molitva velike ektenije i zahvale poslije pričesti govore se tiho iza ektenije, a prije uzvika. Osim toga, valja primjetiti da prvi dio ektenije iza Velikog Ulaza i ekteniju iza Anafore govori drugi svećenik koji poslije pročita molitvu tiho, drugi pak dio s uzvikom govori drugi svećenik. Ako su tri suslužitelja prvi govori veliku ekteniju, drugi malu ekteniju prvu, treći malu ekteniju drugu, prvi opet ekteniju iza Evanđelja, drugi ekteniju katekumena, treći prvu ekteniju malu vjernih, a prvi drugu, drugi prvi dio ektenije iza Ulaza i iza Anafore, treći pak drugi dio tih istih ektenija, napokon prvi ekteniju zahvale iza pričesti. Ovaj se način raspodjele raznih ektenije među suslužitelje ne propisuje strogo, već radi olakšanja samo napominje.
211. Nije potrebno, da na Mali Ulaz svi suslužitelji izlaze van. No, ako ipak u njem sudjeluju, onaj koji je glavniji među njima nosi Evanđelje, sam govori molitvu Ulaza i sam daje blagoslov. Ali onaj, koji stoji ispred svete trpeze ili po njezinoj desnoj strani moraju uvijek prije nego izlaze obići svetu trpezu te doista na vrata izaći van.
212. Blagoslov apsidijalnog prijestolja /*gornjeg mjesta*/ izostavlja se i dok se čita Apostol, svi ostaju kod svete trpeze.
213. Isto tako i na Veliki Ulaz nije potrebno da svi izlaze van. Ako samo prvi obavlja Ulaz, on si meče na lijevu ruku veliki pokrovac i sam uzvikuje: Svjatjejšago, vselenjskago... Ako svi izlaze, nije potrebno da svaki uzima neku od stvari koje služe za božansku žrtvu, nego drugi suslužitelj uzima sveti diskos kojeg drži uz čelo, a prvi svetu čašu. Drugi uzvikuje: Vsjeh vas..., a prvi: Svjatjejšago... Ostali ništa ne govore.
214. Svete darove cjeliva samo glavni služitelj, a cjelov se mira među suslužiteljima izostavlja. On sam drži veliki pokrovac nad svetim darovima dok zajedno s drugima moli Simbol vjere.
215. Sve drugo što ima govoriti ili činiti đakon, prema onome što je rečeno o služenju liturgije bez službe đakona (gl. t. 164-174) govori i obavlja prvi suslužitelj. Tko je obavio proskomidiju taj čisti i svete posude iza pričesti.

VI. RED SLUŽBE PRIJE POSVEĆENIH DAROVA

216. U svetoj i velikoj Ćetrdesetnici, na proskomidiji božanstvene liturgije u nedjelju ili najkasnije na dan koji prethodi službi prije posvećenih darova pored kruha koji se ima toga dana posvetiti priređuju se i drugi hljebovi prema broju prije posvećenih liturgija koje se imaju služiti narednih dana. Pošto je svećenik prvi kruh izrezao, žrtvovao i probo, iste obredne čine obavlja i na drugim hljebovima govoreći nad svakim: Vo vospominanje... I: Jako ovča... I žretsja... I: Jedin od vojin... I stavlja ih na diskos, jedan pored drugoga ili jedan povrh drugoga. Zatim ulijeva u čašu vino i vodu čitajući propisane molitve i obavlja proskomidiju.
217. Kada na zaziv Svetoga Duha znamenuje hljebove križem govori: I sotvori ubo hljeb sej... u jednini, a ne u množini, budući je Krist jedan.
218. Na podizanje podiže sve posvećene hljebove zajedno, ali lomi samo prvi kruh, zatim česticu meče u svetu čašu i ulijeva toplu vodu gdje je to običaj. A onda uzevši ostale svete hljebove, pohrani ih u darohraniteljnici /*svetohraništu*/.
219. Zatim svećenik nastavlja molitve običnim obredom, pričešćuje se i obavlja presvetu žrtvu kao obično.

1. Sa službom jednog đakona

220. Na čitanje časova svećenik uzevši na gornju halju epitrahil i stavši pred carska vrata počinje govoriti: Blagosloven Bog naš... Štilac: Amin. Carju nebesnij... i ono što slijedi. Iza „Otče naš" svećenik rekavši uzvik, na južna vrata ulazi u svetište. I čita se čas treći, šesti, deveti i također izobraziteljna.
221. Pred kraj Izobraziteljnih svećenik i đakon se kao obično oblače u svete rize. Ali na svaki komad ruha ništa drugo ne govore nego „Gospodi pomolimsja".
222. Pošto je štilac završio Izobraziteljnu, govoreći Trisveto, Oče naš, Gospodi pomiluj /*12 puta*/, molitvu „Presvjataja troice", otvaraju se carska vrata. Svećenik: Premudrost. Zbor: Čestnjejšuju Heruvim... Svećenik: Slava, Tebje, Hriste Bože... Zbor: Slava... I ninje, Gospodi pomiluj /*3 x*/. Blagoslovi. I svećenik čini Otpust na kojem spominje sveca čiji je hram i svece dana. Vrata se carska opet zatvaraju.
223. Svećenik praćen od đakona čini tri mala poklona pred svetom trpezom i govori samo: Bože, milostiv budi mnje grješnomu. Kako je već rečeno cjelivaju sveto Evanđelje, svetu trpezu i ručni križ. Zatim đakon dobivši dozvolu od svećenika izlazi na sjeverna vrata i stavši na obično mjesto čini tri mala poklona ništa ne govoreći i uzvikuje: Blagoslovi, vladiko. Svećenik, stojeći pred sv. trpezom i čineći sv. Evanđeljem znak križa nad njom glasno govori: Blagosloveno carstvo Oca... Zbor: Amin. I odmah zatim štilac: Pridite, poklonimsja /*tri puta*/ i čita uvodni psalam.
224. Đakon se na južna vrata vraća u svetište. Svećenik pak stavši pred carska vrata čita Večernje molitve od četvrte do osme, jer će prve tri govoriti kasnije na Antifone.
225. Pred kraj uvodnog psalma svećenik se na južna vrata vraća u svetište, a đakon na sjeverna izlazi van i stavši na obično mjesto govori veliku ekteniju. Nakon uzvika, učinivši mali poklon, vraća se na južna vrata u svetište. Štilac pak počinje katizmu 18. psaltira. Na Aliluja čine se mali pokloni. Zatim, na pojedinim Antifonima, kad se govori: Slava, đakon na sjeverna vrata izlazi van i na običnom mjestu govori malu ekteniju dok svećenik tiho čita prvu, drugu i treću molitvu Večernju. Završivši malu ekteniju, đakon se na južna vrata vraća u svetište, a svećenik po običaju čita uzvik.
226. Ako se prije posvećeni Agnec čuva na svetoj trpezi u darohraniteljnici /*svetohraništu*/, prenos se k stolu proskomidije obavlja na početku stihoslavlja i to na ovaj način: najprije đakon donese na svetu trpezu sveti diskos, zvijezdicu i mali pokrovac. Zatim svećenik blagosliva sveto

Evanđelje i stavi ga na desnu stranu svete trpeze. Potom razgrne iliton i metne na njega s lijeve strane sveti diskos, a onda otvorivši svetohranište čini mali poklon. Zatim uzme kutijicu ili piksidu, u kojoj je pohranjen Jaganjac i ostavivši je na sredinu ilitona te izvadivši iz nje prije posvećeni kruh, stavi ga s najvećim poštovanjem na sveti diskos, kao i čestice potrebne za davanje svete pričesti vjernicima. Pošto je kutijicu odnosno piksidu metnuo natrag u darohraniteljnicu, zatvori svetohranište, a sveti diskos stavi na sredinu ilitona i prekrije ga pokađenom zvijezdicom i malim pokrovcem. Zatim, uzevši kadionicu kadi svetu trpezu naokolo, dočim đakon ide pred njim sa zapaljenom svijećom. Vrativši se pred svetu trpezu i predavši kadionicu đakonu, učinivši duboki poklon znamenujući se znakom križa, a onda obim rukama uzme prekriveni sveti diskos i držeći ga uz čelo ide tako desnom stranom svete trpeze k stolu proskomidije, a đakon ide pred njim sa zapaljenom svijećom i kadi.

227. Na stolu proskomidije na razgrnjeni iliton stavi sveti diskos, a onda ulijeva u čašu kao obično vino i vodu, ali ništa ne govori. Pošto je pokrovac čaše okadio na kadionici, prekrije njime čašu ništa ne govoreći osim: Molitvami svjatih otac naših, Gospode Isuse Hriste Bože naš, pomiluj nas. Učinivši duboki poklon svećenik i đakon se vraćaju k svetoj trpezi. Tu svećenik sklopi iliton i opet stavi na njega knjigu svetog Evanđelja.

228. Ako se prije posvećeni Jaganjac čuva u darohraniteljnici iznad stola proskomidije, na početku stihoslovlja svećenik i đakon idu k stolu proskomidije. Pošto su obojica načinila mali poklon, svećenik otvori svetohranište te učinivši opet mali poklon kadi u tri maha prije posvećeni Kruh, s najvećim poštovanjem stavi ga na sveti diskos, potom ulijeva u svetu čašu vino i vodu kao obično, ali ništa ne govori. Tada, uzevši kadionicu kadi zvijezdicu i pokrovac, a onda prekriva diskos i čašu njihovim pokrovcima i uzduhom, ništa ne govoreći, nego: „Molitvami svjatih otac...". Učinivši duboki poklon vraća se k svetoj trpezi.

229. Obred stavljanja Jaganjca na diskos može svećenik obaviti, ako smatra zgodnim, dok se čita prvi Antifon, obred pak kađenja, dok se čita drugi, a prijenos posvećenih darova dok se čita treći Antifon.

230. Ako se predviđa da će mnogo vjernika pristupiti pričesti, tako da sam prije posvećeni kruh neće biti dovoljan, svećenik će potrebni broj već posvećenih čestica razmjestiti po diskosu, a povrh njih staviti Agneca.

231. Kad se završi stihoslavlje, zbor počinje ps. „Gospodi vozvah", a đakon kadi kao obično (gl. t. 33), no, prije posvećene darove kadi tri puta, svaki put s tri zamaha.

232. Kada se pjeva: „Slava... I ninje...", otvaraju se sveta vrata i obavlja se Ulaz na obični način, a đakon kadi. Ako se ima čitati Evanđelje đakon obavlja Ulaz s Evanđeljem.

233. Pošto je đakon rekao tiho: Gospodu pomolimsja, svećenik čita tiho molitvu Ulaza i njen završetak, a kad se završe stihire đakon uzvikuje: Premudrost, prosti! Zbor: Svjete tihij... I ulazi u svetište. Zatim đakon uzvikuje prema carskim vratima: Vonjmjem! Svećenik, okrenuvši se prema narodu blagoslivlja: Mir vsjem. Đakon: Premudrost, vonjmjem! Zbor pjeva prokimen prve paremije. Đakon: Premudrost! Štilac stavši na sredinu među obadvije pjevnice licem prema Istoku: Ishoda štenije. Đakon: Vonjmjem! Štilac čita prvu paremiju. Poslije toga zbor pjeva drugi prokimen.

234. Odmah iza drugog prokimena đakon se okrene prema svećeniku i uzvikuje: Povelite! Svećenik pak, uzevši obim rukama zapaljenu svijeću i ujedno kadionicu, stane pred svetom trpezom licem prema Istoku i učinivši znak križa uzvikuje: Premudrost, prosti! A onda, okrenuvši se na zapad prema narodu opet čini znak križa i govori glasno: Svjet Hristov prosvješčajet vsjeh". Na te riječi svi što su u svetištu i hramu čine tri velike metanije. A svećenik okrenuvši se opet prema Istoku vraća svijeću i kadionicu poslužitelju. Štilac: Pritčej, štenije! Đakon: Vonjmjem! I zatvaraju se carska vrata te se čita druga paremija.

235. Kad se završi druga paremija svećenik govori štiocu: Mir ti. Đakon pak: Premudrost, vonjmjem! A onda đakon sa zapaljenom svijeću prilazi k svećeniku. Štilac koji stoji u sredini među obje pjevnice ili još bolje svećenik koji stoji u svetištu pred svetom trpezom pjeva: Da ispravitsja molitva moja... I nakon što je štilac odnosno svećenik otpjevao ovaj stih, zbor ga ponavlja. Zatim opet štilac odnosno svećenik koji sada predvođen đakon stane s južne strane svete trpeze i tu kadi, pjeva prvi stih ps. 140: Gospodi uvozvah Tebje, a zbor ponavlja: „Da ispravitsja...” Napokon štilac odnosno svećenik predvođen đakonom stane sa sjeverne strane svete trpeze i tu kadi, pjeva treći stih Ps: „Ne ukloni serca mojego...”, a zbor ponavja: „Da ispravitsja...” I opet štilac odnosno svećenik koji predvođen đakonom stane iznova pred sv. trpezom i tu kadi, pjeva: „Da ispravitsja molitva moja jako kadilo pred Toboju”, a zbor završava: „Vozdjejanije ruku mojeja žertva večernjaja”.
236. Valja primjetiti da kad štilac ili svećenik pjeva „Da ispravitsja...” ili koji stih, svećenik kadi svetu trpezu s tri zamaah na početku i završetku svakog stiha, što ga pjeva, a zbor i narod u to vrijeme mole klečeći. Kad pak zbor pjeva, svećenik predavši kadionicu poslužitelju i drugi koji se nalaze u svetištu također mole klečeći. Na koncu svi čine tri velike metanije /*prostracije*/.
237. Ako u te dane posta padne praznik kojeg sveca ili crkvene godine onda đakon otvorivši carska vrata govori: „Vonjmjem!”, a štilac čita prokimen Apostola. Zatim se čita Apostol i Evanđelje kao obično.
238. Zatvaraju se carska vrata i đakon dobivši od svećenika dozvolu izlazi na sjeverna vrata i stavši na obično mjesto govori ektenij: „Rcjem vsi...”, potom se sve otpravlja kao obično do uzvika molitve za oglašene, nakon koje svećenik metnuvši na stranu Evanđellje, razgrne iliton povrh svete trpeze.
239. Počev od srijede srednje sedmice Velikog posta iza uzvika: „Da i ti s nami...” đakon otpušta oglašene, a poziva na molitvu one koji se pripravljaju na sveto krštenje: „Jelici, oglašeni, izidite, oglašenij izidite: jelici ko prosvješčeniju, pristupite...” i tako se govori na svim službama prije posvećenih darova, pa i onda kada padne na njih praznik, osim subote i nedjelje. Slijede molitve za vjerne kao obično.
240. Iza uzvika: „Po daru Hrista Tvojego...” zbor pjeva: „Amin”, i počinje himnu: „Ninje sili nebesnija...”, đakon vrativši se na sjeverna vrata u svetište te otvara carska vrata i uzevši kadionicu kadi svetu trpezu s tri zamaha, ali samo s prednje strane, a onda stol proskomidije i svećenika. Zatim stane pred svetom trpezom s desne strane svećenika, držeći kadionicu prstenikom lijeve ruke. Potom svećenik i đakon dignu uvis ruke i govore: zajedno „Ninje sili nebesnija...” /tri puta/, a iza svakog moljenja čine mali poklon.
241. Zatim odlaze ravno k stolu proskomidije. Tu svećenik uzevši kadionicu s tri zamaha kadi prije posvećene darove, ali ništa ne govori. Onda uzme veliki pokrovac i stavi ga na lijevo rame đakona, potom uzima desnom rukom sveti diskos prekriveni i drži ga uz čelo, a lijevom rukom /uzima/ čašu s vinom i drži je pred grudima.
242. Ako pak diskos ne bi imao podnoška, svećenik ga stavi povrh prekrivene čaše, te lijevom rukom drži čašu, a desnom pridržava pokrovac povrh svetog diskosa, i onda čaš kao i diskos pridigne do čela.
243. Zatim na sjeverna vrata izlaze iz svetišta. Naprijed ide đakon, koji stupajući natraške kadi svete darove. Dok idu tako ništa ne govore. Pošto su na sveta vrata ušli u svetište, svećenik stavi sveti diskos na svetu trpezu s lijeve strane, a čašu s desne strane. Potom skine mali pokrovac s diskosa i čaše i stavi ih na jednu stranu svete trpeze, a veliki pokrovac uzme s ramena đakona, okadi ga nad kadionicomi prekrije njime svete darove, no ništa ne govori, nego samo s tri zamaha pokadi svete darove. Kada pjevači dovrše pjesmu „Ninje sili nebesnija...” svi učine tri velike metanije, a onda se zatvore carska vrata i njihova zavjesa.

244. Potom đakon naklonivši se svećeniku izlazi na sjeverna vrata te stavši na obično mjesto govori: „Ispoljnim... Zastupi, spasi, pomiluj...” Svećenik uzvik: „I spodobij nas, Vladiko...”, a narod: „Oče naš”, đakon si pak složi orar u obliku križa kao na liturgiji Zlatoustog.
245. Onda biva po običaju sagibanje glave, a iz molitve „Vonjmi, Gospodi Isuse Hriste...” svećenik i đakon čine tri mala poklona, zatim svećenik ne otkriva svete darove, nego pruživši desnicu pod veliki pokrovac s poštovanjem i strahom dotakne se životvornog kruha i na riječ đakona: „Vonjmjem!” uzvikuje sam: „Preždeosvjaščenija svjataja svjatim!” Tada svećenik podigne veliki pokrovac, složi ga i metne zasebno na stranu kao i zvjezdicu. Đakon pak na južna vrata ulazi u svetište, stane s desne strane svećenika te učinivši mali poklon govori: „Razdrobi, vladiko svjatij hljeb”. Svećenik pak lomi kruh i četiri čestice razmjesti po sv. diskosu, kako to biva na liturgiji Zlatoustog, česticu pak koja nosi ime IC spusti u svetu čašu, ništa ne govoreći. Potom đakon ulije malo tople vode u čašu gdje je običaj, da se obavlja to ulijevanje, ali ništa ne govori nego stane malo postarnce. Zbor pjeva pričesni stih, ako se čitao Apostol i Evanđelje kojeg sveca ili hramskog praznika.
246. Svećenik i đakon pričešćuju se svetim Kruhom kao obično. Zatim si svećenik spužvom ako je ima obrište prste. A onda poljubivši spužvu stavi je na svoje mjesto. Đakon pak otare svetu čašu, ništa ne govoreći, a onda učinivši tri mala poklona, pošto je poslužitelj odgrnuo zavjesu ikonostasa otvori carska vrata. Primivši od svećenika čašu, ide k svetim vratima, podigavši čašu pokaže je narodu govoreći: „Pristupite!” Zbor: Blagoslovlju Gospoda na vsjakoje vremja. Aliluja”. Pričest vjernika obavlja se kao na liturgiji Zlatoustog. Svećenik pak dajući sveti kruh govori molitveni obrazac, posebni za ovu službu: „Čestnago i presvjatago...” Prenos svetog diskosa obavlja se kao na liturgiji Zlatoustog. Svećenik pak učinivši mali poklon i uzevši svetu čašu, okrenut prema vratima pogleda na narod i tiho govori: „Blagosloven Bog naš, prosvjačajaj i osvjaščajaj nas”, a onda uzvikuje: „Vsagda i ninje i prisno...”.
247. Ostalo se obavlja kao na liturgiji Zlatoustog. No, valja primjetiti prvo da se na Otpustu ne spominje nikakvi autor ove službe, drugo da se u prva tri dana Velikog tjedna govori Otpust od Večernje Cvjetne nedjelje: „Prišedij na strast voljnuju, spasenija našego radi, Hristos istinij Bog naš...” Kad se služba prije posvećenih darova završi, svećenik i đakon skidaju svete rize, ništa ne govoreći.

2. Sa službom dvaju đakona

248. Kad se završi čitanje Časova i Otpust na konce Izobraziteljnih /*Objednice*/ zatvaraju se carska vrata. Svećenik i đakoni čine tri mala poklona govoreći samo: „Bože milostiv budi mnje grješnomu”, i cjelivaju sveto Evanđelje, rub svete trpeze i ručni križ, kao obično. Zatim prvi đakon naklonivši se svećeniku izlazi na sjeverna vrata van. I pošto je stao na svoje mjesto pred carskim vratima, čini tri mala poklona, ali ništa ne govori. Zatim uzvikuje: „Blagoslovi, vladiko!” Svećenik: „Blagosloveno carstvo”. Zbor: „Amin”, i štilac čita uvodni psalam.
Svećenik pak izišavši na sjeverna vrata čita Večernje molitve od četvrte do osme. Potkraj uvodnog psalma prvi đakon izlazi na sjeverna vrata i čita malu ekteniju. Iza uzvika: „Jako podobajet...” đakon se vraća u svetište.
249. Prvi đakon poslužuje svećenika kad ovaj izlaže na diskos prije posvećenog Jaganjca i prenosi ga na proskomidijin žrtvenik. Drugi pak đakon izišavši na sjeverna vrata čita prvu malu ekteniju, a onda prvi đakon čita drugu, onda opet treću.
250. Kađenje na ps.: „Gospodi vozvah” i Ulaz obavlja se kao što se to običava obavljati na Večernji koja se služi s dva đakona (gl. t. 39). Pošto se povrate u svetište, prvi đakon uzvikuje s carskih vrata: „Vonjmjem”. Svećenik okrenut prema narodu: „Mir vsjem”. Drugi đakon:

„Premudrost, vonjmjem!” Zbor pjeva prokimen prve paremije. Prvi đakon: „Premudrost”, štilac: „Izhoda štenije”. Drugi đakon: ”Vonjmjem”. Štilac čita drugu paremiju, a onda zbor otpjeva drugi prokimen.
251. Poslije prvog prokimena prvi đakon, okrenuvši se prema svećeniku uzvikuje: „Povelite!” Svećenik uzevši svijeću i kadionicu, čini znak križa kako je to više rečeno. Štilac: „Pričtej, štenje!” Drugi đakon: „Vonjmjem!”
252. Iza drugog čitanja Starog zavjeta oba đakona idu sa svećenikom kad ovaj kadi svetu trpezu i pjeva: „Da ispravitsja molitva moja...” sa stihovima Ps. 140.
253. Ako padne blagdan kojeg sveca ili hrama (god. crkve), drugi đakon govori: „Vonjmjem!” Iza prokimena Apostola, prvi đakon: „Premudrost!” A kad štilac rekne naslov Apostola svećenik govori: „Mir Ti”. Prvi đakon: „Premudrost, vonjmjem!” I pjeva se „Aliluja”. Kako je prije Evanđelja obavlja se kao na liturgiji Zlatoustog sa službom dvaju đakona (gl. t. 155), zatim prvi đakon: „Blagoslovi, vladiko, blagovjestitelja...”. Svećenik: „Bog, molitvami...” i predaje mu sv. Evanđelje. Drugi đakon: „Premudrost, prosti, uslišim svjatago Evangelija”. Svećenik: „Mir vsjem”. Prvi đakon stavši na ambon ili nedaleko od carskih vrata: „Od N. Svjatago Evangelija štenije”. Drugi đakon: „Vonjmjem”, a ostalo kao obično.
254. Iza čitanja Evanđelja, đakoni izašavši svaki na svoja vrata stanu na obično mjesto. Prvi đakon počinje: „Rcjem, vsi...”. Potom drugi đakon: „Pomolitesja, oglašenij...”. Prvi đakon: „Jelici, oglašenij, izidijte”. Drugi đakon: „Oglašenij, izidijte”. I opet prvi đakon: „Jelici, oglašenij izidijte”. Da nitko od oglašenij. Jelici vjernih...”. Od srijede pak srednje sedmice Velikog posta ovako govore. Prvi đakon: „Jelici oglašenij izidijte”. Drugi đakon: „Oglašenij, izidijte!” I opet prvi đakon: „Jelici ko prosvjaščenija, pristupite. Pomolitesja, iže ko prosvješčeniju”. Zbor: „Gospodi pomiluj!” I prvi đakon: „Vjernij o iže ko svjatomu prosvješčaju gotovvjaščihsja...” Svećenik uzvik: „Jako ti jesi prosvjaščenije naše...”. Prvi đakon: „Jelici ko prosvjaščeniju, izidijte”. Drugi đakon: „Iže ko prosvješčeniju izidijte”. I opet prvi đakon: „Jelici, oglašenij, izidijte, da nitko od oglašenih, jelici vjerni...”. Zatim prvi đakon: „Zastupi, spasi, pomiluj... Premudrost!” Drugi đakon: „Paki i paki... Zastupi, spasi, pomiluj. Premudrost!” i đakon svaki na svoja vrata ulazi u svetište.
255. Dok se pjeva himna „Ninje sili nebesnija”, otvaraju se carska vrata i đakoni uzevši kadionice kade svetu trpetu s tri zamaha, ali samo s prednje strane, a onda mali žrtvenik /*stol, proskomidija*/ i svećenika. Potom stanu s desne ili lijeve strane svećenika držeči kadionicu prstenikom lijeve ruke i mole sa svećeniko triput himnu „Ninje sili nebesija”. Zatim odlaze ravno k stolu proskomidije. Tu svećenik pokadi prije posvećene darove, a onda uzevši veliki pokrovac, meče ga lijevo rame prvome đakonu i izlaze kao obično. Naprijed idu oba đakona i stupajući natraške kade svete darove.
256. Nakon polaganja svetog diskosa i svete čaše na svetu trpezu, đakon svaki na svoja vrata izlaze van i stanu na obično mjesto. Prvi đakon govori: „Ispolnim...” Na molitvu Gospodnju đakoni se opašu orarima u obliku križa. Drugi đakon: „Glavi naša Gospodevi priklonim”. Iza tri mala poklona prvi đakon uzvikuje: „Vonjmjem!” A nakon uzvika svećenika: „Preždesosvjaščenaja svjataja svjatim”, svaki se na svoja vrata vraća u svetište. Prvi đakon: „Razdrobi, vadiko, svjatij hljeb”. Pričest svetog kruha podjeljuje se đakonima kao obično. Iza pričesti svećenika i đakona, prvi đakon briše sveti diskos nad svetom čašom i uzvikuje: „Pristupite”. Ostalo se obavlja kao na liturgiji Zlatoustog.

3. Bez službe đakona

257. Kad se ova služba otpravlja bez đakona, svećenik izvodi sve, što spada na đakona, kao što je gore rečeno u redu Večernje o bož. liturgiji sv. Ivana Zlatoustog.
258. Kada kadi svetu trpezu i prenosi svete darove k stolu proskomidije s njim ide poslužitelj držeći zapaljenu svijeću. Male ektenije i uzvike govori svećenik, ukoliko je moguće stojeći pred trpezom.
259. Kad se pjeva „Da ispravitsja molitva", pred svećenikom ide poslužitelj sa zapaljenom svijećom.
260. Na Velikom ulazu, poslužitelji, ako ih ima, čekaju kod sjevernih vrata i lijepo poredani prate prije posvećenog Jaganjca. Kada dođu do carskih vrata rasporede se na obje strane, potom se vrate na svoja mjesta.

4. Sa svećenikom suslužiteljem

261. Pravila za zbornu službu prije posvećenih darova ista su kao i na Večernji i Liturgiji Zlatoustog. Pred očima valja imati sljedeće. Pred kraj Izobraziteljnih /*Objednica*/, suslužitelji se oblače u svete rize, a na svaki komad odječe govore samo: „Gospodu pomolimsja".
Glavni služitelj govori uzvike: „Jako podobajet..., Jako milostiv... Po daru Hrista Tvojego..., Jako ti jesi osvjaščenije naše...", ostale govore suslužitelji po redu.
Na „Da ispravitsja molitva moja..." suslužitelji ostaju na svojim mjestima, tek odstupaju malo od svete trpeze, kad glavni služitelj ima da prođe, njime zajedno poklecivaju na koljena i ustaju.
Na Veliki Ulaz suslužitelji ništa ne nose, no ipak prvi suslužitelj može nositi malu čašu pred glavnim služiteljem.

KAZALO

I. UVODNE NAPOMENE.....
/ 1. O svetištu i sv. trpezi. 2. Opća pravila.....
II. RED VEČERNJI BEZ NOĆNOG BDJENJA.....
/ 1. Sa službom jednog đakona.....
2. Sa službom dva đakona.....
3 Bez službe đakona.....
4. Sa svećenicima suslužiteljima.....
III. RED VEČERNJE S NOĆNIM BDJENJEM.....
/ 1. Sa službom jednog đakona.....
2. Sa službom dvaju đakona.....
3. Bez službe đakona.....
4. Sa svećenicima suslužiteljima.....

IV. RED JUTRENJE U NEDJELJE I PRAZNIKE.....
/ 1. Sa službom jednog đakona.....
2. Sa službom dvaju đakona.....
3. Bez službe đakona.....
4. Sa svećenicima suslužiteljima.....
V. RED BOŽANSTVENE LITURGIJE SV. IVANA ZLATOUSTOG I SV. BAZILIJA VELIKOG.....
VI. RED SLUŽBE PRIJE POSVEĆENIH DAROVA.....

Fotografija

X

Ravnatelj Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu
dr. Ivan Đuro Višošević
liturgičar i prevoditelj